

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SAMLINGER

TIL

JYDSK HISTORIE OG TOPOGRAFI.

X. BIND. 1884—85.

UDGIVET

AF

DET JYDSKE HISTORISK-TOPOGRAFISKE SELSKAB.

AALBORG.

FORLAGT AF MARINUS M. SCHULTZ
OG TRYKT I STIFTSBOGTRYKKERIET.

Beskrivelse over Sal og Gullev Sogne.

Ved J. Christensen.

Allervestligst i Houlbjerg Herred, der, hvor Gudenaå gjør en Bøining mod Vest og Nord for derefter at tage en østlig Retning mod sit Udløb i Randers Fjord, ligger Sognene Sal og Gullev, og ere disse saaledes paa de 3 Sider omgivne af denne Jyllands største Aa. Disse Sognes Beliggenhed falder tillige omtrent paa det midterste Punkt i Jylland og lige paa den nordvestligste Spidse af Aabsyssel, hvor dette støder sammen med Skjællet imellem Løversyssel og Omersyssel lidt nord for Tange Aas Udløb i Gudenaå. Paa dette Punkt er Grændseskjællet mellem 3 Herreder og 3 Sogne.

Ligesom den vestlige Egn fra Jyllands Høideryg har Heldning ned mod Gudenaadalen, saaledes har Houlbjerg Herred ogsaa en svag Heldning mod Vest. Byen Houlbjerg ligger paa det høieste Punkt i Herredet, Kirkens Grund 290 Fod o. H., og 2 Høie lidt Vest for Byen, paa 325 Fod, medens det høieste Punkt i Gullev Sogn, begge Lundhøie tæt øst for Byen, er 228 Fod, Kirkens Grund 200 Fod, og det høieste Punkt i Sal Sogn noget sydvest for Byen ved Gaarden Ravnholt derimod kun 174 Fod.

Sal og Gullev Sogne have en Længde fra Øst til Vest af lidt over 1 Miil og fra Gudenaå mod Syd til samme Aa mod Nord $\frac{3}{4}$ Miil, altsaa udgjør de omtr. $\frac{3}{4}$ □ Miil. Sal Sogn udgjør i Flademaal 4289 Tdr. Land med $155\frac{1}{4}$ Tdr. Hartkorn og $2\frac{1}{8}$ Tdr. Skovskyl, deraf tiendeydende Hartk.

119 Tdr.; Gullev Sogn har 2692 Tdr. Land med $123\frac{3}{4}$ Tdr. Hartkorn, det Hele tiendeydende med 136 Tdr. gl. Hartkorn.

Folkemængdens Størrelse i disse to Sogne i ældre Tid kan kun tilnærmelsesviis angives efter Familiernes Antal. Saaledes var i Begyndelsen af forrige Aarhundrede, 1701, i Sal Sogn 12 Heelgaardsmænd, 11 Halvgaardsmænd, 1 Møller, 4 Gadehuusmænd, 5 Indsiddere, 2 Skovfogder, 1 Færgemand, 1 Smed og 2 Hyrder, samt Friisholt Hovedgaard, endvidere Præst og Degn, ialt 40 Familier. Da over Halvdelen af Gaardene ere større Gaarde og Hoveriet krævede større Folkehold, kan vel hver Familie regnes for mindst 6 Personer, saa Folketallet 1701 efter denne Beregning bliver 240 Personer. Hundrede Aar derefter, 1801, er Folketallet, baade formedelst Heelgaardenes Adskillelse til Halvgaarde og fordi Gadehusenes Antal er forøget, steget til 276 Personer, 1834 til 346, 1870 til 656 og 1880 gaaet ned til 626 Personer, deraf Mandkjøn 317 og Kvindekjøn 309. I Gullev Sogn var der 1701 12 Heelgaardsmænd, deraf 7 ikke hoverigjørende, 8 Halvgaardsmænd, deraf 2 ikke hoverigjørende, 4 Gadehuusmænd, 5 Indsiddere, 2 Smede og 6 Hyrder, ialt 37 Familier, hver paa 5 Personer, udgjør 185 Mennesker. 1801 var Folketallet steget til 216 Mennesker, 1834 til 290, 1870 til 520 og 1880 til 596, deraf Mandkjøn 322 og Kvindekjøn 274.

Til Samfærdsel med Beboerne paa den modsatte Side af Gudenaas og til Viborg Kjøbstad var lige Vest for Sal en Færge, som kunde overføre et Par Heste og en Vogn, naar Aaen ikke i Vintertiden var tillagt med Iis. Denne Færge blev af Færgemanden ved en over Aaen spændt Line med stort Besvær trukken over til den modsatte Bred; den tilhørte Friisholt Eier, og Færgemanden boede i et Huus lige over for Byen Tange i Heibjerg Sogn, og blev derfor Overfartstedet kaldet Tange Færge. Denne Færgesart blev nedlagt 1869 og en Færge istedetfor anskaffet til Overfart nedenfor Ans til Samfærdsel for Sal og de østen for liggende Sogne til Forbindelse med Landeveiene til Viborg og over Kjellerup efter Ringkjøbing, samt for Vesteregnens Beboere til Bjerringbro Station og Randers. Ved en ny Landveis Anlæg fra Ans over Sal og Gullev efter Randers og til Bjerringbro Station er denne private Færgesart over Aaen 1877 bleven

afløst, idet der da af Amtet blev lagt en fast Bro, hvorved Samfærdselen blev meget lettet.

I Aaret 1838 lod daværende Eier af Bjerring Mølle for Møllenæringens Skyld slaae en Bro over Aaen til Gullev Sogn, hvilken Bro, efterat Jernveisstation var anlagt ved Møllen, er afløst og ombygget af Amtet og en Stationsvei anlagt til Bøgeskov. Foruden disse Overfartsteder var der tillige forhen Fart over Aaen ved Ans, Skibelund og Bjerring Mølle med en lille Baad til at overføre enkelte Personer.

Fortidsminder.

Foruden to ved Sal Kirke fundne Runeligstene, hvorom siden ved Kirkernes Beskrivelse skal blive talt, maa Gravhøiene nævnes som vore ældste og mærkeligste Fortidsminder. Af disse gives der en ikke ringe Deel i Sal og Gullev Sogne, hvilke bære Vidne om, at denne Egn, gjennemstrømmet af den fiskerige Gudenaas og bevoxet med store Skove, tidlig har været beboet. Disse Høie forefindes saavel paa det forhen skovrige Høiland som paa Hederne i Gudenaadalen, med den Forskjel, at Høiene der ere af mindre Størrelse end paa Høilandet, hvor de ere store og anselige. Ved dette Aarhundredes Begyndelse, medens Udskiftningen af Bymarkerne ikke endnu var tilendbragt, Bønderne Fæstere og Agerdyrkingen saare lidt fremskreden, stod alle Gravhøiene urørte i deres oprindelige Form, forsaavidt de ikke tidligere vare udplyndrede og ødelagte af Høibrydere. Dog er det kun enkelte Høie, denne Skjæbne havde ramt. Nu er allerede en stor Deel af Høiene gaaet til Grunde ved at udgraves til Kartoffelkuler, ved at bortkjøres til Fyldning af lave Steder i Marken og derefter overpløies, saa de med hvert Aar blive mere og mere ukjendelige.

Af de Høie, som i dette Aarhundrede ere bortførte og udjevnedes, vil jeg nævne to store Høie paa Friisholt Mark i Nærheden af den nuværende Parcelgaard Bredholt. Den ene var meget høitliggende og benyttedes endnu 1807 som Bavnehøi. Bielumshøi, nordvest for Sal — betegnet paa Generalstabens Kort som Bylumshøi —, Munkehøi, nord for Bielumshøi, og to store Høie paa Vinkelholms Mark. Af Hyhøi, nord for Sal, og en stor Langdysse paa Præstegaardens Mark

ere kun Rester tilbage, foruden en stor Deel mindre Høie, der ere overpløiede og ukjendelige. Paa Sal og Skibelunds Marker findes i Gudenaadalen 14 kjendelige Gravhøie, hvoraf Færgenhøie ere de største, og paa de høiere liggende Marker til Sal By og Gaarden Vinkelholm findes endnu 12 større Høie, hvoraf ingen har noget særskilt Navn. I Gullev Sogn findes kun 3 Høie i Dalstrøget. Af Høiene paa den høiere liggende Mark ere 6 store sløifede og overpløiede foruden en Deel af mindre Størrelse. 7 Høie ere næsten ødelagte, kun 6 urørte eller i nogenlunde god Stand tilbage. Den i D. Atlas IV S. 426 omtalte Høi sønden for Bøgeskov og paa Generalstabens Kort betegnet som Kløftehøi ligger lidt sydvest for Anebjerggaard og har rigtig havt et hvælvet Gravkammer, men var i ældre Tid blevet udgravet af Høibrydere og Overliggeren bortført, saa Høien fik en kløftet Figur. Høien blev for en 30 Aar siden atter udgravet, saa de rundt omkring det indvendige af Gravkammeret reiste flade Steen kom tilsynne. Gravkammeret var rundt og havde omtr. $4\frac{1}{2}$ Alens Tvermaal. Det havde som sædvanlig en steensat Indgang mod Sydøst. Der var intet at finde paa Bunden af Kammeret, alt var bortskaffet. I Høiens Udsider fandtes Urner af sædvanligt Slags, hvoraf een velbevaret i urørt Stand med sit Indhold oversendtes til Museet for nord. Oldsager i Kjøbenhavn. Nu er Høien overpløiet og snart ukjendelig. I en lille Jordforhøining paa Anebjerggaards Mark, i Nærheden af 3 andre Høie, fandtes i Begyndelsen af Aarhundredet i en steensat Grav Levninger af et ubrændt Lig og et itubrudt Broncesværd, som en Uhrmager anvendte som Støbegods. En Høi nordvest for Gullev blev af Ritmester Halling omtr. 1830 gjennem søgt efter Kampesteen, og fandtes da inde i Midten af Høien Levninger af et Skib; men disse bleve desværre ikke bevarede. Ved Gullev Mølle er en udjevnet Høi, kaldet Karmhøi¹⁾.

Af Steenredskaber er der især langs omkring i Gudena-

¹⁾ En Høi tæt vesten for Gullev kaldes »Møllehøi«, fordi Veien gik der forbi, naar man i ældre Tid drog til Bøgeskov Mølle. En udgravet Høi paa Bøgeskov Bakker, kaldet »Kittenhøi« (paa Genst. Kort urigtig betegnet som »Kjættinghøi«), skal ved en anden Leilighed blive omtalt.

dalen funden en ikke ubetydelig Deel, ogsaa paa selve Aabunden. Paa Sal Hede er siden dens Opdyrkning funden flere smukke, hjerteformede Piilspidsar, hvoraf nogle ere sendte til det oldn. Museum i Kjøbenhavn, og nogle bevares i en privat Samling i Viborg, foruden andre mere eller mindre almindelige Redskaber, som Hamre, Øxer og desl.; blandt andre ogsaa en Steen, noget kugleformet paa den ene og kileformet paa den anden Ende, ved hvis fortyndede Spids var boret et Hul, og havde den sandsynlig derved med en Rem været heftet til en Stang og benyttet som Stridspleil. Stenen bevares paa det oldn. Museum. En smuk Slibesteen af en saare sjelden Steenart blev for omtr. 20 Aar siden af en Iisflage løftet op fra Bunden af Gudenaas og henlagt paa Engen, hvor den fandtes, og gaves til Oldsamlingen i Viborg, hvor den opbevares.

Tørvemoserne ere det bedste Gjemmested for Oldsager af Træ. I en lille Mose tæt nord for Anebjerggaard fandtes for noget over 20 Aar siden 2 Redskaber af Egetræ, hvoraf det ene formedelst Ukyndighed gik tabt, hvorimod det andet lignende blev indsendt til Museet i Kjøbenhavn, hvor det forhen var ubekjendt. Det var et til begge Sider som en Aare udtyndet Blad paa omtr. 4 Tom. Brede og 16 Tom. Længde, indtappet i et Tverstykke som Haandfang. Senere er et aldeles lignende Redskab fundet i en Mose vestenfor Viborg og opbevares i Viborg Oldsagssamling. Til hvad Brug disse Redskaber have været anvendte, er endnu ikke udfundet. I Mosen imellem Nødelund og Borre Marker fandtes ved Tørveskæring i Sommeren 1876 to Skibsaarer af Egetræ af noget forskjellig Længde med Aareblade paa begge Ender og Haandtag til begge Hænder paa Midten. De ere omtalte i Beretningen om Veierslev og Aigt Sogne i Saml. 6te Bind, S. 302. Noget senere er en lignende Aare funden i Flaskemose mellem Gullev og Nøddelund Marker, og alle disse Aarer indsendte til Oldsagssamlingen i Viborg. Det fremgaaer af disse Fund, at Moserne i ældre Tid have været seilbare Søer med Dyndbund, da den ene Aare stod skraat opreist i Tørvemassen. Baadene have været meget smalle — maaskee udhulede Træstammer —, da Aarerne maatte bruges til begge Sider.

I Aaret 1848 fandtes paa en Agermark i Sal Hede en

Guldfingerring, hvori var indfattet en rød Steen, og rundt om Ringen Ophøinger, i hvilke var indslaaet eller udgraveret Bogstaver, der udgjorde den Indskrift: »veni sancte spiritus«, der er Begyndelsen af den Hymne, som synges af Ordinator ved Bispevielser. Af Bogstavernes Form, især Bogstavet c (en Halvcirkel med en fra Midten udgaaende Tværstreg) synes det at fremgaae, at Indskriften og Ringen er fra det 12te Aarhundrede, da Munkeskriften siden den Tid blev mere snirklet og kunstlet. Da det baade er meest sandsynligt og stemmer med de nyere historiske Beretninger, at Kong Valdemar med sin Hær i Oktober Maaned 1157 drog fra Randers paa den sydlige Side af Gudenaas og foretog sin Overgang over Aaen saavel nedenfor Sal Hede som ved Braarup og Kongensbro, hvor der paa denne Aarstid er lav Vandstand i Aaen, er det saare sandsynligt, at en Biskop eller anden Prælat ved denne Løilighed har tabt sin Ring paa Sal Hede. Denne mærkelige Ring blev af Forfatteren oversendt til det oldnordiske Museum i Kjøbenhavn, hvor den forefindes.

For et Par Aar siden er ved Tørveskæring i Horns Mose ved Sal funden en Spiral Arming af Bronce; forøvrigt er der ikke fundet Broncesager af Betydning, naar undtages et Par Broncesværd, fundne ved Gullev, som siden skal omtales.

Skove.

Hele Houlbjerg Herred har i ældre Tid været stærkt bevoxet med Skov, hvoraf en stor Deel er omhugget, ryddet og opdyrket som frugtbart Agerland, medens Resten i Reglen er indhegnet som Fredskov. Med Undtagelse af Gudenaadalen, der ingensinde har været bevoxet med Skov, har Sal og Gullev Sogne, især langs omkring Gudenaadalens Bakkestrøg og længere ind paa det flade Land, i forrige og næstforrige Aarhundrede været tæt Skov, meest bestaaende af Bøg og Eeg. Fra Borre Vesterskov strakte Skoven paa Friisholt Mark sig endnu i Begyndelsen af dette Aarhundrede langs det sydlige Bakkestrøg og langt ind paa Marken, hvor Parcelgaarden Bredholt nu staaer, og den vidtstrakte, nu opdyrkede Mark, der ligger sønden for Friisholt, var indtil Midten af forrige Aarhundrede en tæt sammenhængende Bøgeskov. Ved

en stærk Storm omtrent 1754 omblæste en saadan Mængde Bøgetræer, saa der ikke kunde færdes i Skoven med Heste og Vogn. Samtlige Godsets Bønder bleve da tilsagte at møde for at save Rod og Top af Vindfælderne, hvorefter Stammerne med meget Besvær bleve førte et langt Stykke til Randen af Brømsbakken sydvest for Gaarden, og derfra rullede Stammerne selv ned i Søen, paa hvis Bund de endnu ligge godt bevarede. I Skovødelæggelsens Tid, i første Fjerdedeel af dette Aarhundrede, lod Friisholts Eier Ritmester v. Halling hele den store Skov omhugge og rydde, endog Elleskovene i Tverdalen bleve omhugne, saa kun en lille Rest ved Borre Skjel, samt et Stykke paa den sydvestlige Bakkeskraaning af omtr. 40 Tdr. Lands Størrelse blev i en fortyndet Tilstand tilbage. Dette sidste Stykke er senere optagen og indhegnet som Fredskov og tilligemed et tillagt Stykke Sandjord mod Vest beplantet med Naaetræer.

Ved Bøndergodsets Salg 1803—1805 var der en betydelig Skov paa Sal Bys sydvestre Mark, meest bestaaende af store Bøgetræer i god Bestand. Denne Skov blev da deelt imellem Byens Gaardmænd, og enhver Mand bestræbte sig for snarest muligt at faae disse Skovskifter omhuggede og Træet solgt som Favnebrænde til Randers, for ved Udbyttet heraf at dække en Deel af Gaardenes Kjøbesum, saa der 1810 ikke var et eneste Træ tilbage af Skoven. Hvorvidt denne Sal Skov i ældre Tid har strakt sig omkring langs de vestlige Bakker og Skraaninger, kan nu ikke afgjøres med Vished; dog synes det, at Skoven har strakt sig mod Nord indtil et Dalstrøg lige Vest for Sal By, idet Jorderne langs Bakkestrøget har Navnet Ravnholt. Derimod have vi skriftlige Vidnesbyrd om, at den nordre Deel af Sal Mark, heelt fra, hvor den vestligste af de fra Sal By mod Nord udflyttede Gaarde nu ligger, og derfra langs Møllebækkens Sydside og paa de mod denne Bæk nedfaldende Marker, i Middelalderen har været tæt bevoxet med Storskov. Det var i denne Skov, Allingkloster 1354 ved Mageskifte med Ridder Laurits Hvas den ældre af Vormstrup havde erhvervet sig 3 Skovskifter, hvoraf det ene, Munkhave, ved Munkhøi og de to andre ved Langvad lidt nedenfor Bøgeskov Mølle midtveis imellem Bøgeskov og Sal. (Æld. Ark. Regst. II. S. 69 og 186—87. —

Meddel. om Pers. og Fam. af Navnet Hvas 3 D. S. 78—79 og Saml. for jydsk Hist. og Top. VI. B. S. 63).

Paa den nordlige Side af bemeldte Møllebæk, paa et sandigt Høidedrag, der mod Vest skyder sig ud imellem denne Bæks Dalstrøg og selve Gudenaadalen mod Nord, hvilket Høidedrag paa Skibelunds og Bøgeskov Marker endnu bærer Navnet Bjørnskov, var endnu i Midten af det 17de Aarhundrede tætsluttet Skov, hvoraf for faa Aar siden en lille Løvning ved det sydvestlige Bakkehjørne var tilbage og bar Navnet Dværgege, og langs de sydlige Bakker staae endnu en heel Deel Egepurl, og en snever Dalkløft, hvor det faldende Løv kunde finde Læ, kaldes Løvhulen. Denne Bjørnskov forlængedes mod Øst omkring og forbi Byen Bøgeskov, hvis søndre Mark kaldes Skovagre, og et vandrigt Dalføre nord for Byen kaldes Ellekjæret og en Bakkeskrænt Tømmerbakken.

En Dal øst for Byen, hvor Stationsveien nu gaaer, hedder Marskovsig. Et Sagn beretter, at Skoven fra Bøgeskov østerpaa til Hesselbjerg i Gjærning Sogn var saa tæt, at et Menneske kunde klattré i Grenene den hele over $\frac{1}{4}$ Miil lange Vei uden at komme til Jorden. Den nordvestligste Deel af Gullev Mark ud mod Bakkerne bestaaer af en jevn, sandig Flade kaldet Ballen (af Balle, en høitliggende Flade, bevoxet med Skov). Dette Jordsmon var ind i det 17de Aarhundrede ikke alene bevoxet med Storskov; men min Bedstemoder har fortalt, at hendes Morbroder kunde i denne Skov hugge store Hesler til Baandstager. Den østlige Ende af denne forlængst forsvundne Skov er en lille langstrakt Skov nord for Gullev By, kaldet Gullev Krat, som endnu er i god Væxt.

Skovene paa Nøddelund Bys Mark vare dog af langt større Omfang og Betydning end paa Bøgeskov og Gullev Byers sandige Marker. Den sidste Levning af Nøddelund Skov, kaldet Nøddelund Buske, var en længere Række af store Bøge- og Egetræer med en Deel Underskov, som stod endnu en Deel Aar ind i dette Aarhundrede, medens Navne som Sønderskov, Egeholt og desl. bære Vidne om de store Skove, der i ældre Tid have omgivet Byen.

Paa Friisholt omtalte Fredskov og Gullev Krat, samt det lille Stykke Skov paa Bredholt Mark nær, er der nu i begge Sogne ikke mindste Skov tilbage. Skovene i Gullev Sogn langs omkring Gudenaadalens Bakker have uidentvi

lidt en Deel ved usparsom Nedhugst til Kulbrænding som fornøden Brændsel til Udsmeltning af Myremalm, hvilket senere skal blive omtalt.

Vi have Beretning om et foretaget Syn over Skovenes Mishandling efter Svenskernes Indfald og Ophold her i Jylland i Aarene 1644—45. Dette Syn ommelder, at der i Nøddelund Skov blev hugget 220 Bøge og 24 Ege, i Ormstrup Skov 290 Bøge og 350 Ege, i Sal Skov 150 Bøge og 250 Ege, i Bjørnskov 90 Bøge og 11 Ege og i Gullev Krat 36 smaa Egestængler og 25 eenløbende Bøge. Det er ogsaa meget sandsynligt, at Skovene have lidt betydelig under de Svenskes, Polakkers og Brandenborgers Ophold her i de paafølgende Krigsaar 1657—59. Disse Udluftninger af Skovene kan ikke andet end have aabnet Adgang for de her saa fremherskende Stormvinde i de ubeskyttede Skove og bidraget til deres Ødelæggelse.

Sal Sogn.

Henimod Halvdelen af de til Sal By hørende Jorder ligger i den noget over $\frac{1}{4}$ Miil brede Gudenaadal. Disse Jorder ere lavtliggende og kun hævede 60 Fod o. H. og med en Middelhøide af 30 Fod over Gudenaas Vandspeil. Saalænge Fællesskabet fandt Sted, henlaa denne vidtstrakte Mark som uopdyrket Hedejord og benyttedes som Overdrev for Byens Fæ og Faarehjørde, idet disse ikke kunde streife ind paa andre Naboers Eiendomme, hvorfra Sal Hede tilstrækkelig var adskilt ved den brede Gudenaal. Efter Markernes Udskiftning i Aarene 1785 og 86, da hver Mand i Byen fik sine særskilte Lodder i Heden, blev en Deel Jord nærmest op mod Byen indtagen til Dyrkning og Resten benyttet til Tørveskær og Lyngslet. For 50 Aar siden var denne Hede ganske ubeboet; men efter den Tid er Hedelodderne udparcellerede og frasolgte Gaardene til Bebyggelse og beboes nu af 42 Familier, og Størstedelen af Hede- og Mosejorden opdyrket. Jordbunden bestaaer ligesom overalt i Gudenaas Dalbund af lette sandige Jorder med et Underlag af graat Sand i en Dybde af 14 à 16 Alen, og derunder et Lag Brunkul af saadan Fasthed, at det ved Brøndgravning ikke har været til at gjennembryde, og da man 1877 slog Bro over Gudenaal

paa Landeveien mellem Sal og Ans, var Brunkullaget under Aaløbet saa fast, at Pælene ikke, skjøndt de vare forsynede med Jernspidser og flere Ringe foroven af Stangjern, kunde rammes derigjennem, men splintredes og maatte afskæres foroven. Hvor dybt dette Brunkullag er, vides ikke, da ingen Brønd i Gudenaadalen, hverken i Sal eller i Gullev Sogn, er ført derigjennem¹⁾. At disse Brunkul findes i saa mægtige Lag i Gudenaens Dalbund, synes begribeligt; men at de ogsaa findes paa Høidedraget²⁾, synes mere mærkeligt. Saaledes traf man ved at grave en Brønd ved Hyhøigaarden nord for Sal By — 166 Fod o. H. — paa et Brunkullag af saadan Fasthed, at det ikke var til at gjennembryde. Lige saa lidt lykkedes det at gjennembryde et Brunkullag, man traf paa ved at grave en Brønd ved et Parcelsted paa Vinkelholms Mark. Stedet ligger paa en Bakkekam paa en Høide af 120 Fod o. H., og i en Dybde af 25 Alen under Overfladen naaedes Brunkullaget. Foroven vare Brunkullene et mørkbrunt, dyndagtigt Lag, som efterhaanden i større Dybde bleve haarde og glindsende som almindelige Steenkul. Hvor dybt dette Brunkullag strakte sig, vides ikke. Paa Gullev Hede i Gudenaadalen ligger Brunkullaget i en Dybde fra 6 til 10 Alen under Overfladen; men Lagets Mægtighed kjendes ikke³⁾.

¹⁾ Ved Brøndgravning i Roe, østlig i Grønbæk Sogn, traf man i 20 Alens Dybde paa et Brunkullag, som ikke kunde gjennembrydes.

²⁾ Paa Høidedraget i de Sal omgivende Sogne, Bjerring, Høibjerg og Grønbæk, der ligge henholdsvis paa 159, 176 og 206 Fod o. H., vides ikke nogetsteds at være truffet paa Brunkullag. Ved Brøndgravning i Iller By i sidstnævnte Sogn til en Dybde af 50 Alen befandtes Jordlagene i den midterste af disse saaledes: $\frac{1}{2}$ Al. Muldjord, $10\frac{1}{2}$ Al. guult Leer, 3 Al. rødagtig Sand, 3 Al. større og mindre Steen, 32 Al. lys Havsand og 1 Al. grovere og mørkere Sand. Sandlagene vare sammenskyllede fra Øst mod Vest, og det grovere, vandferende Sandlag havde Heldning fra Vest mod Øst. De to andre Brøndes Jordlag var omtrent af samme Beskaffenhed, kun med den Forskjel, at der under Leret fandtes 1—2 Alen graa Mergel.

³⁾ I et Dalstrøg paa Gaardmand J. Hansens Mark i Hvorslev er der i en Dybde af 16 Alen truffet paa et Lag Brunkul, hvori er boret over 70 Alen, uden at man kom igjennem Laget.

Den høiere liggende Deel af Sognet gennemskæres af en fra sydøst mod nordvest gaaende Tværdal, i hvis Bund løber en Bæk, der begynder ved Nøddelund og gaaer forbi Vinkelholm, og efter at have optaget en lille Bæk, kaldet Tyrbæk (paa Generalst. Kort er den større Bæk feilagtig benævnt Tyrbæk), som gjør Skjæl imellem Vinkelholms og Gullev Marker, gjør denne saakaldte Møllebæk paa et kort Stykke Skjæl imellem Sal og Gullev Sogne, og efter at have drevet Skibelunds Mølle falder den lidt nedenfor i Gudena. Denne Deel af Sognets Marker bestaaer for den største Deel af god og frugtbar Muldjord med Leerunderlag, hvorunder der i Almindelighed findes et graat Mergellag i forskjellig Dybde. Derimod er den sydvestlige Deel og især det nord for Dalstrøget liggende Stykke af Skibelunds Mark — Bjørnskov —, hvilket alt har været Skovbund, meget sandige og lette sandmuldede Jorder, dog jævnlig med gult Leer som Underlag i meget forskjellig Dybde.

Sal By,

den eneste i Sognet, ligger paa en svag Heldning mod Sydvest omtrent midt i Sognet. Fra de ældste Tider har Byen, foruden Præstegaarden ved det nordøstlige Hjørne af Kirkegaarden, bestaaet af 12 større Heelgaarde, som siden i Tidens Løb ved at den nedenfor anførte Torp, Simonstrup, er nedlagt og flyttet tilbage til Byen, er forøget til idetmindste 15 Heelgaarde, dog maaskee af forskjellig Størrelse, og ere senere efterhaanden deelte i Halvgaarde. Fra Kirken i den nordlige Ende af Byen laae Gaardene i to Rækker langs den mod Syd gaaende Vei, der igjen omtrent midt i Byen blev krydset af en Tværvei fra Øst mod Vest, saa Byen var og er endnu en regelmæssig Adelby. Paa en lille Leerbanke midt i Byen, som endnu kaldes Videknolden, samledes Bymændene til Gade-stævne, efterat Bytrommen havde sammenkaldt enhver Mand til at møde for at drøfte og afgjøre Byens fælles Anliggender. Byens Gadehuse laae sydvestligst i Byen ved Veien, der fører til Borre. Ved Bymarkens Udskiftning og Fællesskabets Op-hævelse i Aaret 1785 fik 11 Huse i Byen tildeelt Jordlodder, og var da allerede en Deel Halvgaarde nedlagte, saa Antallet kun var 21 og deraf ikkun 4 udflyttede paa Marken nord for

Byen. Da denne Udskiftning blev foretaget efter det saakaldte Kamsystem ¹⁾ og derfor var uheldig, blev atter i Aaret 1803 af Bøndergodsets daværende Eier, Ritmester Halling, foretaget en ny Udskiftning, hvorved atter to Gaarde bleve udflyttede paa Marken sydvest for Byen og tre Huse opførte paa Marken med tilhørende Jordlodder. De øvrige Huse bleve alle liggende i Byen, men ere senere flyttede paa deres Jordlodder. Byens Gaarde ere nu næsten alle udparcellerede og deelte imellem flere Eiere, og flere Gaarde udflyttede paa Marken.

Oprindelsen til Navnet Sal, af Almuen udtalt med slæbende Tonefald, er ikke let at udfinde. I Valdemars Jordebog af 1231 findes Navnet ikke. Navnet skrives i Midten af det 14de Aarhundrede som Salæ, senere som Sael, Saael, ogsaa blot Sal, udtalt langt, til Forskjel fra Sal, sydostlig i Herredet, der udtales kort og derfor i Almindelighed skrives som Sall, med en klar Udtale af a. Det er bekjendt nok, at Vokalen i visse Ord af Almuen udtales som aa, hvorfor Sal stedse lyder som Saal og skreves ogsaa mestendeels saaledes indtil Slutningen af forrige Aarhundrede, da der for at tilkjendegive Forlængelsen af Udtalen indskødes Bogstavet h og skreves Sahl.

Ormstrup, nu Friisholt.

Fra Sal By er i den ældre Tid udgaaet to Torper, Ormstrup mod Syd og Simenstrup vest for Byen, som for denne sin vestlige Beliggenhed ogsaa blev kaldet Vestrup, og den Lavning eller Sig, i hvis Nærhed den har ligget, kaldes endnu Vestrupsig. Denne Torp nævnes 1371 i et Skjøddebrev, hvorved »Palle Nielszen (Kirt) bekender sig att haffue skøt frue Kirsten, her Lauritz Huaszis efftherleffuerske II gaarde vdi Simenstrup vdi Sal sogen mett to toffte vdi Sal«, — samt 1404 i »et koning Erickis dombreff, att hand tildømmer her Lauritz Huas nogett godzs som er II gaarde vdi Simmelstrop j Sael sogen och II toffter j Sal mett theris tilliggelsæ«. (Æld.

¹⁾ Ved Markudskiftning efter Kamsystem fik Gaardene i Byen hver sin Marklod tværs for Byen, den ene udenfor den anden, med Enden mod en fra Byen udgaaende Vei ligesom Tænderne paa en Kam.

Ark. Regist. II. B. S. 70 R. 15 og 73 R. 42). Denne Torp er forlængst nedlagt, maaskee ifølge Jydske Lov, 1ste Bog 48 Cap., fordi den har ligget i Vang og ikke havt egen Forte og Fægang og derfor er kaldt tilbage til Adelbyen. Der er foruden Navnet ikke et Sagn eller bevaret noget Minde om denne Torp. Ormstrup fik en skjønnere og heldigere Beliggenhed ved den østlige Ende af den lille Sø i en Lavning imellem Marken og Skoven. Denne Torp skal efter et gammelt Sagn have bestaaet af 4 Bøndergaarde, og er den formedelst sin heldige Beliggenhed for Jagt og Fiskeri tidligere end flere andre Herregaarde, der ere oprettede af nedlagte Torper, bleven valgt til Herresæde for den gamle Adelsfamilie Hvas. Paa en ved Sal Kirke funden Runeligsteen læses tydelig Navnet »Hvas«, hvorimod af Fornavnet kun Endelsen »vald« er læselig; at denne ældre, forevrigt ukjendte »Hvas« har været Ridder, fremgaaer af to Figurer som Riddere tilhest, afbildede paa den nederste Ende af Stenen. Denne Runesteen er sandsynlig af den ældre Ridder Laurits Hvas til Ormstrup, der levede 1348—1371, lagt som Ligsteen over hans Fader eller Bedstefaders Gravsted paa Sal Kirkegaard. Ridderen Laurits Hvas den ældre har vidst efterhaanden at forøge sine Besiddelser og erhverve sig mere Bøndergods, for at Ormstrup kunde blive en selvstændig Herregaard. Laurits Hvas var en rig, mægtig og anseet Mand; han var som saadan Deeltager i Adels Opstand mod Valdemar Atterdag i Aaret 1357 og var paa den jyske Adels Vegne med ved det 1360 i Kallundborg afholdte Forlig mellem Kongen og den jyske Adel. (Hvitf. S. 553 Kvart). Han er født omtrent i Aaret 1300, blev Ridder 1355 og er død forinden 1371, da Fru Kirsten dette Aar nævnes som hans Efterleverske.

Der er Sandsynlighed for, at Ormstrups efterfølgende Eier, Hr. Laurits Hvas den yngre, er en Søn af den ældre Laurits Hvas og Fru Kirsten. Han nævnes første Gang 1400 i Anledning af en Arvesag (Æld. Ark. Reg. II. 74). Han var først gift med en Datter af den rige og mægtige Ridder Eluf Elufsen, der eiede en stor Deel Jordegods i Jylland; men hvor han havde sit Herresæde, eller hvad denne hans Datter hed, vides ikke. Hun tilbragte ham som Medgift Dyrnæs, nogle Gaarde i Laven og mere Gods i Linaa Sogn

og Omegn. Omtrent 1410 afgik hun ved Døden og efterlod sig 1 Søn og 3 Døttre.

Hr. Laurits Hvas blev anden Gang gift 1411 eller 12 med Thore Eriksdatter Mus, der tilbragte ham Silkeborg, som hendes Fader Erik Mus havde bygt og eiede, tilligemed en betydelig Deel dertil hørende Gods i Linaa og flere Sogne. Denne unge Fru Thore havde kun i 2 Aar været gift med Hr. Laurits Hvas, førend hun, stærkt paavirket af Provsten i det nærliggende Tvilum Kloster med Kanniker og Præster, blev, idet de benyttede et gunstigt Øieblik, overtalt til at give det Løfte, at skjænke alt det Gods, hun havde arvet efter sine Forældre: Slottet og Fæstet Silkeborg med alt tilliggende Gods i Linaa og flere Sogne til St. Clemens d. e. Domkirken i Aarhus, eller rettere til Bispestolen. Geistligheden fik hende til at give Biskop Bo et Gavebrev, udstedt 25 Januar 1414, paa dette Gods, der, da hendes Mand og Værge Laurits Hvas satte sig mod Overdragelsen, blev henlagt hos Biskoppen til en beleiligere Tid — naar den alderstegne Laurits Hvas ved Døden afgik. Hans Død indtraf i Aaret 1430, og da gjenoptog den følgende Biskop Ulrik Stygge Fordringen paa det af Fru Thore skjænkede Gods til Bispestolen. Hun havde i sit Ægteskab med Laurits Hvas 3 Sønner og 2 Døttre, hvoraf den ældste Søn Erik — opkaldt efter Morfaderen — erholdt Ormstrup efter Faderens Død. I 3 Aar opholdt Fru Thore sig som Enke paa Ormstrup og bestyrede Gaarden i Fællesskab med sine Børn. I den Tid, 1433, mageskiftede hun den sidste Rest, hun af sin Fædrearv havde tilbage i Linaa Sogn: Byerne Haarup, Halved med lidt mere Gods, med Biskoppen i Aarhus mod Gods i Gullev, Nøddelund og Bøgeskov, der laae bekvemt for Ormstrup. Samme Aar giftede Fru Thore sig 2den Gang med Ove Ovesen Daa af Leerbæk, almindelig kaldet Lange Ove, og tog han da Ophold paa Silkeborg som Biskoppens Befalingsmand. Han forflyttedes siden derfra og blev Befalingsmand paa Biskoppens Gaard Stærkjær i Gjærning Sogn.

Erik Hvas besad nu Ormstrup i Sameie med sine Scskende og blev, deels ved sin Broders Død og deels ved at udkjøbe Søstrenes Sameie, først 1463 Eneeier af Ormstrup Gaard og Gods, hvilket han, ligesom hans Forsædre, forøgede. Foruden andre Erhvervelser sees det, at han 1441 kjøbte af

to Selveierbønder i Bøgeskov deres Andeel i to Engstykker ved Gudena, kaldede Karteeng og Skideneng. Efter sin Moders Exempel bortskjænkede Erik Hvas en betydelig Deel Gods til Kirker og Klostre. 30 Sept. 1479 afhændede han en Gaard i Gullev til Kirken, d. e. til Bispestolen. Han var gift med Kirsten Jensdatter med Mursnit i Vaabenet, Søster til Thomas Jensen paa Kaas (Murkaasernes Stamfader). Erik døde omtrent 1487; hans Enke, Fru Kirsten, nævnes endnu 1499, hvilket tyder paa, at hun opnaaede en høi Alder.

Erik Hvas og Fru Kirsten havde en Søn, Jens, kaldet Lønge Jens Hvas, der fik Gaarden efter sin Fader, og en Datter, Thore, der blev gift med Erik Eriksen Løvenbalk af Aunbjerg. Naar denne Søn Jens er født, sees ikke; han nævnes første Gang 1492 og siden gjentagne Gange i Anledning af Forhandlinger imellem ham og Alling Kloster om de forhen omtalte 3 Skovskifter i Sal nordre Skov, hvilke Forhandlinger endelig bleve afgjorte 1494 ved, at Klosteret erholdt som Vederlag for de 3 Skovskifter en Gaard i Bjerring, efterat de havde vedvaret i over 73 Aar. (Æld. Ark. Reg. II. S. 186—87, og Jydske Saml. 6 B. S. 63.) Lang Jens var gift med Johanne Hansdatter, en Datter af Hans Mathiasen af Vindum, efterat han 1483 var bleven Eier af Ormstrup. Han døde 1503 eller kort før, i en ung Alder. Fru Johanne sad efter sin Mands Død som Enke med deres tvende Børn, Erik og Anne, som ved Faderens Død ikke vare myndige. Da der intet Skifte var holdt efter Jens Hvas's Fader, Erik Hvas, gjorde dennes Datter Thore, der var gift med Erik Løvenbalk til Aunbjerg, Fordring paa Arv efter Faderen. Dette i Forening med mindre god Bestyrelse af Gaard og Gods forvoldte, at det gik tilbage for Fru Johanne, saa hun saa sig nødsaget til at afhænde en Deel af Strøgodset. Saaledes sees det, at hun 1511 afhændede 2 Gaarde i Hemmestrup til Niels Clemmensen (Jydske Saml. 2det Bind S. 179) foruden andet Gods i Middelsom Herred og paa Mols, i alt 6 Gaarde og 1 Boel. Fru Johanne døde kort efter inden 1514.

Erik Jensen Hvas og hans Søster havde ved Moderens Død saaledes overtaget Gaard og Gods i meget formindsket Tilstand og med en Gjæld, der oversteg deres Kræfter. De vare begge unge, ugifte og uden Forbindelse og Hjælp. For at erholde Bistand og Hjælp til at beholde Gaarden henvendte

de sig til Biskop Erik Kaas i Viborg om en Pengehjælp, og Erik skaffede sig foreløbig Udvei ved 15 Febr. 1514 at sætte sin Andeel af en Gaard i Vels, Ørum Sogn, i Pant til Biskoppen, til hvem han tillige afhændede flere Gaarde, det sidste af hans Moders Arvegods. Derimod solgte Søsteren den 23 Aug. s. A. sin Andeel i Ormstrup til Biskoppen, saa denne nu havde fast Fod i Gaarden. Otte Dage derefter gav Erik Hvas Forskrivning med Pant i fire øde Byggesteder, hørende til Ormstrup, og i de 3 Skovskifter, som Faderen, Jens Hvas, fik af Alling Kloster, for hermed at udbetale en Kreditor, der havde gjort Indførsel i Gaard og Gods. Om sider blev Erik Hvas tvungen af Nødvendigheden til at overdrage sin Andeel i Ormstrup Gaard og Gods til Biskoppen ved Skjøde udstedt den 29 Nov. 1515; hermed gik denne gamle Eiendom ud af Hvassernes Haand. I det følgende Aar, 1516, i Slutningen af April, døde Anne Hvas paa Ormstrup; men forinden sin Død skjødde hun til Biskoppen i Viborg sin Søsterlod i Vestergaard i Vels, Ørum Sogn, og samme Tid skjænkede hun en Gaard i Gullev til Hell. Trefoldigheds Alter i Viborg Domkirke. Erik Hvas forblev paa Gaarden som Biskoppens Official eller Bestyrer indtil 1518. Fra den Tid vides ikke med Vished, hvor han tog Ophold. Ormstrup Gaard og Gods var saaledes i Viborg Biskops Eie indtil 1536.

Ved Reformationen gik Ormstrup Gaard og Gods over i Kronens Eie og forblev, paa en kort Afbrydelse nær, under samme i omtrent 120 Aar.

Gaarden bortskiftedes vel i Aaret 1570 af Kong Fred. d. Anden til Hans Johansen Lindenau mod to Gaarde i Tyrstrup Herred i Sønderjylland; men 1581 gik dette Mageskifte tilbage, og Kronen fik igjen Ormstrup og tillige Østergaard i Vellev Sogn mod herfor at afstaae Hundslund Kloster, det nuværende Dronninglund, i Vendsyssel. 1639 gav Kong Christian IV. Gaarden til sin Hoffourer, Maturin du Pont, sandsynligviis blot som Forlening. Det sees ikke, at denne du Pont nogensinde har beboet Gaarden; han nævnes siden som Toldforvalter i Ribe.

I Begyndelsen af Fred. III.'s Tid, vistnok omtrent 1649, blev Ormstrup Gaard og Gods overdraget til Rentemester Mogens Friis, en Søn af Niels Friis til Faurskov. Han forøgede Gaardens Markjorder ved at lægge Sal Byes søndre

Mark ind under Hovedgaarden mod at nedlægge 4 Gaarde i Sal By og lod derefter Hovedgaardens Marker indhegne. Omtrent ved den Tid, da han den 25 Mai 1671 blev ophøiet i Grevestanden og Frisenborg Grevskab den 6 April 1672 oprettedes, overdrog han Ormstrup Gaard, som han faa Aar i Forveien, 1666, havde givet Navnet Friisholt, med dens tiliggende Gods til sin Datter, Mette Friis, gift med Etatsraad Landsdommer Christoffer Lindenau, under den Betingelse, at saafremt disse Ægtefolk ikke efterlod sig Børn, skulde Friisholt og Gods igjen falde tilbage til Grevskabet. Christoffer Lindenau døde uden Livsarvinger ved Mikaelitider 1697, og hans Enke besad Gaarden til 1720, da hun afstod den til sin Brodersøn, Grev Christian Friis til Frisenborg (see Jydske Saml. 7 B. S. 202). Han solgte i Juni 1733 Friisholt Gaard med Bøndergods og Sal og Gullev Kirker til Høiesteretsadvokat Andreas Lawson i Kjøbenhavn, som bortforpagtede Gaarden til Hans Hansen Rosborg til Haraldslund, der ved Auktion i April 1737 kjøbte Gaard med Gods og 2 Kirker for Kjøbesum 14,010 Kroner. Han var gift med Helle Madsdatter og havde 6 Børn. Hans Rosborg besad Gaarden til 1750, da han afstod den til sin Søn Hans Thansen Rosborg og selv flyttede til sin Fødegaard Rosborggaard i Mønsted Sogn, hvor han døde 1752 (see om ham i Jydske Saml. 8 B. S. 97 ff.).

Hans Thansen Rosborg, der fik Titel af Krigsraad, var 1ste Gang gift med Else Kirstine Adler af Hinnerupbrogaard; efter hendes Død 1766 blev han 2den Gang gift med Anne Vassard af Hobro. Han var vel ikke saa stridbar som Faderen, men gjerrig og udsugede de i Forveien haardt plagede Bønder, saa de nedsank i den yderste Armod; men han holdt sit Pengevæsen og sine Strafferedskaber til hans Undergivnes jevnlige Afbenyttelse i god Stand. Han døde af en grasserende Blodsot i Efteraaret 1779 og blev nedsat i den af ham ved Sal Kirke 1753 opførte Familiegravelse. Aaret efter ægtede Enken Kammerraad Niels Førslev, der i Modsætning til sin Formand var venlig og velsindet mod Bønderne. I hans Tid bortfaldt Træhest, Gabestok og Tyvehul og saaes aldrig mere paa Gaarden. 1798, efterat han nogle Aar i Forveien var bleven Amtmand i Thisted, solgte han Gaard og Gods til Ritmester Halling, en Søn af den bekjendte Brigadeer Halling til Dronninglund. Ritmester Halling solgte 1803—5

Bøndergaardene til Fæsterne paa meget billige Vilkaar og byggede 1807 Parcelgaarden Bredholt, hvortil blev af den østligste Deel af Friisholt Mark og Skov lagt 206 Tdr. Land. Han lod ogsaa opføre flere Parcelgaarde, der alle, paa Tindgaard nær, nu ere nedlagte. Han døde den 18 Nov. 1839, 63 Aar gammel. Aaret efter blev Friisholt med Sal og Gulle Kirker ved Auktion solgt til Cand. phil. Ipsen af Kjøbenhavn for omtrent 80,000 Rdr., 1844 solgtes Gaarden til Johannes Bruns Enke fra Bruushaab, der 1845 afhændede den til G. Barner for 75,000 Rd., dog med Forbehold af Kirkerne. Gaarden solgtes derefter til en Schönheider, der igjen 1855 afhændede den til Cand. med. Sandholt for 115,000 Rd., af hvem den 1865 solgtes til nuværende Eier, Hr. Buchwald for 128,000 Rd. Den ældre Hovedbygning paa Ormstrup var paa een Etage med en Udbygning paa Midten, kaldet Taarnet, og to Sidefløie, alt af svært Egebindingsværk, opført af de ældre Hvasser. Laden er af Etatsraad Lindenau og Mette Friis opført 1672 eller 73 og senere en Deel af Staldbygningerne. Lindenaus og Frues Navne og Vaabener fandtes forhen over Ladedøren, men er nu paa Frisenborg. Paa Laden nær er nu alt ombygget.

Skibelund.

Nordvestlig for Sal By i Gudenaadalen tæt op til den saakaldte Møllebæk ligger Skibelund, forhen en eenlig Gaard paa 12 Tdr. 2 Skpr. 3 Fdkr. 1 Alb. Hartkorn. Gaarden var allerede før 1354 kommen i Allingklosters Eie og blev dette Aar ved Mageskifte afstaaet til Ormstrup. Fra omtrent 1750 beboedes Gaarden af Birkedommer Søren Mogensen Møller, en yngre Broder til Ladefoged og Birkedommer Jens Mogensen Møller, indtil hans Død i Mai 1775. Ved Markens Udskiftning 1785 blev Gaarden deelt i to Halvgaarde, hvoraf den ene blev flyttet til den modsatte Side af Vandløbet paa dens Marklod.

Den nu ved Gaardene liggende Skibelunds Vandmølle havde oprindeligt sin Beliggenhed noget høiere oppe ved Vandløbet paa Bøgeskov Mark, hvor Levninger af Mølledæmningerne endnu ere meget kjendelige, og kaldtes den da Bøgeskov Mølle. Det vides ikke, naar denne Mølle er flyttet ned til

Gaarden Skibelund, hvor den nu ligger mere bekvemt for Ormstrup og Sal By, og hvor den tillige kunde have mere rigeligt Vand fra de ovenfor værende Kildevæld.

Vinkelholm.

Paa den østlige Udkant af Sal Sogn ligger Gaarden Vinkelholm, saakaldt fordi den forbiløbende Bæk paa dette Sted danner en Vinkel og Gaardens Mark ligger imellem to Bække. Denne Gaard har gode Markjorder og langs de omgivende Bække gode Enge, Tørveskær og Græsningsjord. Den har forhen været skyldsats til lidt over 8 Tdr. Hartkorn, men blev i Midten af forrige Aarhundrede deelt i to Halvgaarde, fordi een Fæster for Armodens Skyld ikke formaaede at drive hele Gaarden. Ved Bøndergodsets Salg i Begyndelsen af dette Aarhundrede blev begge Gaarde igjen sammenlagte og købte som samlet Eiendom. Fra Gaarden er vel solgt en mindre Parcel; men derimod er den forøget med en Gaards Mark fra Sal og har nu som samlet Avlsgaard omtrent 11 Tdr. Hartkorn. Den har i den nyere Tid havt forskjellige Eiere.

Gullev Sogn

bestaaer af Byerne Gullev, Nøddelund og Bøgeskov og ligger øst for Hovedsognet Sal, imellem dette og Gjerning Sogn. Sognet har paa Høidedraget, der ligger noget høiere end Sal Sogn, flade, noget bølgeformige Jorder af forskjellig Beskaffenhed. Byen Nøddelund har meget gode og frugtbare Muldjorder, Gullev By noget lettere, dels muldsandede og dels mere sandede Muldjorder, hvorimod Bøgeskov By har for den største Deel meget sandige Jorder. Den lavere liggende Deel af Sognet i en Strækning af $1\frac{1}{2}$ Fjerdedeelmiils Længde og omtrent 2000 Alens Brede, langs ad Gudenaadalen fra Skibelunds Mark til en lille Bæk, kaldet Gullev Bæk, som danner Skjællet mod Øst imellem Gullev og Gjerning Sogn, har, i Forhold til Sal Hede, en mere moseagtig og vandrig Jordbund, fordi Bakkerne her ere høie og bratte og gjennemskaarne af dybe, vandholdige Tværdale, samt fordi det faste, uigjennemtrængelige Brunkulslag her ligge nærmere, paa 6 til 10 Alens Dybde under Overfladen, end paa Sal Hede, hvor dette

Lag ligger dybere. Denne Hedestrækning var indtil Slutningen af forrige Aarhundrede aldeles udyrket og ubeboet og Hede-Mosejorden overgroet med Lyng. Denne i Forening med det fra Bakkerne gennem Overfladen nedsivende, jernholdige Vand dannede her i de ældre Tider nede mod Engbøltet et mægtigt Lag af Myremalm. Dette er, medens Bakkestrækningen var bevoxet med Skov til Kulbrænding, af Beboerne udsmettet, saavel til eget Brug som maaskee ogsaa for dermed, ligesom paa andre Steder, at betale deres Afgifter¹⁾. Efterat Jorderne i Dalen ere blevne opdyrkede, er der paa mangfoldige Steder fundet Spor af disse Smeltehytter ved betydelige Hobe af Kul og Slagger. Nærmere op mod Bakkerne fandtes derimod Spor af Kulminer. I Begyndelsen af dette Aarhundrede blev efter Fæstegodsets Salg et Par Parcelsteder opførte i Dalen; men først i en senere Tid er baade Gullev og Bøgeskov Hede og Mosegrund bleven bebygget og paa enkelte mindre Pletter nær ganske opdyrket, saa dette Dalstrøg nu beboes af 22 Familier. Vandstanden i Gudena er her med et Middeltal kun 13 Fod o. H. og Dalbunden ligger kun 26—30 Fod o. H. og saaledes kun omtr. 14 Fod over Aaen. Bakkestrøget langs Gudenaadalen fra Skibelunds Markeskjæl gennem Bøgeskov og Gullev Sogns Marker har ligeud for Bøgeskov By en Høide af 162 Fod og stiger i jevnt Forhold igjennem Gullev Byes Mark indtil Bakkerne ved Stærkjær, hvor en Bakketop naaer en Høide af 240 og Busbjerg 292 Fod over Havet og 281 Fod over Gudenaens Vandspeil. Gullev Sogn har et Areal af 2692 Tdr. Land med tiendeydende Hartkorn 136 Tdr., efter ny Matr. nedsat til 123 Tdr. 6 Skpr.

Gullev By.

Paa et lille Høidedrag, som fra Vest mod Øst skyder sig ud imellem Gudenaens Tværdale mod Nord og en lille Eng-

¹⁾ Marenn Nielszdaatters bekjendelse breff att haffue aff Emcloster en gaardt, kallis Holm, noch ett møllestedt och aalegaardt och it boell i Frappingh — Fraxing, Frausing, Hinge Sogn — dogh at skulle giffue till Emcloster XX cloder jernn. Datteritt 1460. (Jydske Saml. I B. S. 262).

strækning paa Byens sydlige Side, ligger Kirkebyen Gullev og er saaledes den anden af de 5 Kirkebyer, der i en lige Række ligge langs med Gudenaadalens Bakkestrøg, indtil dette afbrydes ved Aabro. Byen bestod i ældre Tid af 12 saakaldte Halvgaarde af ulige Størrelse, liggende i to Rækker fra Vest til Øst i nogen Afstand fra hinanden. Den nordlige Række havde 5 Gaarde og den sydlige 6 foruden Enggaard uden for Rækken mod Sydøst. Kirken laa i det sydvestlige Hjørne af Byen, og 4 Huse i Byens vestlige Ende, foruden Smedehuus og Hyrdhuse hist og her i Byen. Ved Bymarkens Udskiftning af Fællesskab 1785 blev kun en eneste Gaard udflyttet paa Marken og 3 ny Huse opførte i Kraghede, og Husene, der forbleve i Byen, fik tildeelt Jordlodder. Denne Markens Udskiftning foretoges meget daarlig efter Kamsystemet, hvorved hver Gaard fik sine Marklodder paa 6 til 7 forskellige, langt borte liggende Steder. Formedelst Bøndergodsets Salg blev der ikke, saaledes som i Hovedsognet, foretaget en ny Udskiftning.

Gullev er en ældgammel By, der nævnes i et Skjødebrev af 1357 som Gudeleff. I en Jordforhøining inde i Byen, tæt norden for Kirkegaarden, fandtes for en Deel Aar siden en Grav med et ubrændt Lig og derved et velbevaret Broncesværd i Træskede. Byen nævnes senere i forskellige Breve; saaledes gav Hr. Svend Udsen 1415 Pantebrev til Ebbe Henniksen paa alt sit Gods i Gudeløff og hans Lod og Deel udi Nødelund Mark og hans Ret i Bøgeskov Mark.

1428 gav Ebbe Henniksen Brev, at han oplod til Biskop Ølrick Gaarde og Gods i Gudeløff, i Nødelund Mark og i Bøgeskov Mark, som han havde i Pant af Svend Udsen, og Aaret efter Skjødebrev af Hr. Anders Udsen paa samme Gods til Bispen, og flere andre Breve fra senere Tid. (Æld. Ark. Reg. II. S. 90.)

Nøddelund By.

Paa den sydlige Side af Gullev Sogn ligger Byen Nøddelund paa en svag Heldning mod Nord ned mod en Mosestrækning, kaldet Flaskekjæret, der gjør Skjæl imellem Gullev og Nøddelund Marker. Byen bestod indtil Midten af forrige Aarhundrede af 6 Heelgaarde, hvoraf de 3 nederste laae sam-

lede langs en lille Bæk, som er Udløb fra Flaskemose og falder i Vinkels Bæk, og de 3 øverste Gaarde mod Syd i en Afstand af 500 Alen, samt et Boelsted i Midten af Byen. De fire af disse Heelgaarde bleve ved Fæsteledighed deelte i Halvgaarde, saaledes at der blev to Beboere i hver Heelgaard. Af disse Halvgaarde blev ved sidste Udskiftning af Bymarken de fire af den nederste Deel af Byen udflyttede paa deres Marklodder; Boelstedet blev ligeledes udflyttet og fire Huse opførte paa Jordlodder paa Byens søndre Mark.

Nøddelund blev stærkt medtaget i Svenskekrigen 1657—59 saavel af Svenske som af Polakker, hvorom der endnu i Begyndelsen af dette Aarhundrede bevaredes Sagn og saaes Spor, idet en Dør flere Steder var gjennemskudt af Fjendens Kugler. Folkene maatte rømme Byen og søge Skjulested i Skovene. Kun en Karl blev tilbage hos vore Hjælpetropper Polakkerne, der her huserede værre end Fjenden, og bjergede Lam til disse Gjæster omkring i Omegnen; men han blev siden ringeagtet for denne Idræt, saalænge han levede. En Dag havde Polakkerne plyndret i Egnen, men ved at dele Byttet tabt en Sølv mønt paa Steenbroen. De beskyldte nu hinanden for Tyveri, og der opstod derved et stort Slagsmaal i Gaarden. Mange Aar derefter fandtes Sølv mønten mellem Brostenene og gjentes længe som et Minde om denne haarde og bedrøvelige Tid.

Indtil Midten af dette Aarhundrede gaves der i Byen endnu enkelte af de ældgamle Bindingsværks Bygninger af meget svært Egetømmer med udskaarne Bjælkebaand under de store saugskaarne Egebjælker, der langt nede med en bred Tunge gik gennem de alenbrede Stolper, ligesom de lave Vinduer med de smaa mangelkantede Ruder indfattede i Bly og befæstede paa udskaarne Egekarme vidnede om en høj Alder. Nu er der ikke Levninger eller Spor af disse gamle mærkelige Bygninger. Nøddelund, der siden sidste Halvdeel af det 17de Aarhundrede har hørt under Grevskabet Frisenborg, har altid havt den Lykke at være paa Grund af sin fjerne Beliggenhed fritaget for Hoveri, og besad Bønderne Gaardene mod en meget ringe Landgilde, indtil Gaardene for omtrent 30 Aar siden solgtes til Selveiendom mod en billig Kjøbesum og paa meget gode Pengevilkaar. Siden har en Deel Udparcelleringer fundet Sted, og tre Gaarde ere

udflyttede paa deres Marklodder, saa der nu er ikke mindre end 30 jordeiende Familier hørende til Byen, ligesom der i Aaret 1880 er oprettet og opført ny Skole midt i Byen.

Bøgeskov

i det nordvestlige Hjørne af Sognet bestod fra ældre Tid af tre Gaarde af ulige Størrelse, samt et Huus kaldet Bakkehuset norden for Byen. Gaardene ligge paa de høie Bakketoppe, og medens Bøgeskoven var til, ved den nordre Udkant af denne, med viid og skøn Udsigt ned over den udstrakte Gudenaadal med sine Mose- og Engbelter, gennemstrømmet af Gudena.

Den vestligste af disse Gaarde var den største og maaskee Hoved- og Stammegaarden, paa lidt over $8\frac{1}{2}$ Tde. Hartkorn. Til den hørte Bøgeskov Mølle sydvest for Byen, som er nævnt i et 1469 udstedt »Pergmetzskjøde aff Eggert Westenij att hannd haffuer sold till Alling closter en broderdeell j Bøgeschouff liggindis j Guudeløff soken j Houlberg herrit med sinn tilliggelsze och med møllested dam och damsbundet.« (Æld. Ark. Reg. II. S. 188.) Efter Beliggenheden maa der til denne Gaard have hørt store Skovstrækninger og vidtstrakte Markjorder, især i Gudenaadalen. Den østlige Gaard var noget mindre, da dens Mark var af bedre Beskaffenhed, men laae nær op til Gullev Markeskjæl og var skyldsæt for lidt over 6 Tdr. Hartkorn. Gaardens ældgamle, vidtstrakte Bygninger befandtes endnu i vor Tid i deres gamle Form. Den midterste Gaard var derimod den mindste og stod kun for lidt under 6 Tdr. Hartkorn. Dens Vaaningshuus var i ældgammel Tid opført af meget svært Egetømmer, med alenbrede Stolper og over $\frac{1}{2}$ Alen tykke Egebjælker, hvori endnu saaes Spor af Svenskernes eller Polakkernes Sabelhug. Gaarden havde den Mærkelighed, at Staldbygningerne her, ligesom i Borre, laae i Række med Stuehuset i een Længde.

Byen nævnes første Gang i et Pantebrev af 1415, hvorved Suend Udszen pantsætter Ebbe Hennickszen alt hans Gods udi Gudeløff og hans Lod og Deel udi Nødelund Mark og hans Ret i Bøgeskouff, dernæst 1428 (se S. 148), og 1429 i »et Skjødebrev af Hr. Anders Suendszen paa det Gods i

Gudeløff, Nødelund og Bøgeskouff til Bispen.« (Æld. Ark. Reg. II. S. 90.)

Det sees heraf, naar og hvorledes Bøgeskov kom under Bispestolen i Aarhus, og forblev den hørende dertil, indtil Laurits Hvas den yngres Enke Fru Thore 1433 gjorde Mage-skifte med Biskop Ulrick Stygge, saa han fik Byerne Haarup og Halved i Linaa Sogn og hun fik Gods i Gullev, Nødde-lund og Bøgeskov som bekvemt liggende for Ormstrup. Her-ved kom Bøgeskov for en Tid af 82 Aar under Ormstrup, indtil denne Gaard og Gods 1515 overdroges til Biskoppen i Viborg. Efter Reformationen 1536 blev Bøgeskov henlagt til Aarhus Hospital mod dertil at svare en meget lille Landgilde. Det sees af Kong Frederik III. Brev af 1651, at Afgiften af Bøgeskov Gaarde da var ansat saaledes: »Søren Jensen (østre Gaard) 1½ Ørte Rug (1 Ørte 10 Skpr.), 1½ Ørte Malt (1 Ørte 12 Skpr.), 1 Ørte Havre (20 Skpr.), 2 Pund Smør, 1 Brændesviin og 1 Mark 5 Skill. 1 Alb. Gjæsteri. Poul An-dersen (mellemste Gaard) ligesom forrige, og Christen Chri-stensen (vestre Gaard) 2 Ørter Rug, 2 Ørter Byg, 2 Ørter Havre, 3 Pund Smør, et Brændesviin og en halv Daler Gjæ-steri. Jens Christensen af et Huus een Mark. (Hoffm. Fund. II., S. 123.) I syv Aftener, førend Afgiften skulde erlægges, samlede de 3 Bøgeskov Mænd for at drøfte og overlægge, hvorledes disse Ydelser skulde blive førte til Aarhus, medens de af deres Kridtpiber smøgede hollandsk Tobak, en Luxus, der paa den Tid var kommen i Brug. Der er endvidere for-talt, at Hospitalsforstanderen fra Aarhus en Gang ved at kjøre forbi Bøgeskov lod Bud gaae ind til en af Mændene med Anmodning om at komme ud til sig; men Manden gav det Svar, at han antog, Forstanderen havde ligesaa nær ind til ham, som han ud til denne. Herover blev Hospitalsforstande-ren vred og kjørte lige til Friisholt, hvor han solgte alle 3 Gaarde som Fæstegods til Friisholt. Denne Overdragelse maa være foregaaet i Begyndelsen af Etatsraad Lindenaus Tid; thi Friisholts ældste Thingbog af 1680 udviser, at Bøgeskov Gaarde i nogle Aar forud havde hørt under Friisholt. For omtrent 50 Aar siden saaes endnu i den østre Gaard en Ind-skrift, udhugget i et Panel for Bordenden, at Gaarden hørte til Aarhus Hospital og hvem der, da Indskriften sattes, var Hospitalsforstander. Paneløt gik ved Gaardens Ombygning tabt.

Ved Fæstegodsets Salg 1803—4 bleve Gaardene i Bøgeskov efter flere Aarhundreders Forløb atter Selveiendom og ere nu saaledes udparcellerede, at den forrige Storgaard heelt er nedlagt og den midterste Gaard heelt udflyttet paa sin Marklod.

Sal og Gullev Kirker.

Kirken i Sal er opført af tilhuggen Granit i Rundbuestil med smukt profileret Sokkel, uden Taarn, og gives ikke Spor af, at den nogensinde har havt Runddeel eller Absis mod Øst, saa Kirken synes at være opført forinden Midten af det 13de Aarhundrede. De smaa rundbuede Vinduer, der ere bevarede paa Nordsiden, ere ogsaa paa Karmstenene profilerede ligesom Sokkelen. Høikirken har en udvendig Længde af 28 Alen, Dybden $16\frac{1}{2}$ Al., Høiden fra Sokkelen, der er 20 Tom., indtil Taget er 8 Alen 16 Tom., Muurtykkelsen 1 Al. 12 Tom. Lavkirken, hvori Koret, er i Længden 11 Al. 13 Tom., Dybden 12 Al. og 20 Tom. og Høiden med Sokkelen 8 Alen og 12 Tom. — Ved det Syn, der foretoges over Kirken d. 16 April 1720 (see Jydske Saml. 7 B. S. 203), var den i en daarlig og forfalden Tilstand, og endnu ringere var den, da et senere Syn, den 19de October 1736, afholdtes, saavel i Bygning som Udstyrelse indvendig. I Aaret 1763 lod Kirkens Eier, Krigsraad Hans Thansen Rosborg, efter hans første Hustrues Paavirkning, foretage en Hovedreparation, hvorved der blev paasat Kirken et lidet Spiir af Bindingsværk, og den blev forsynet med ny Prædikestol og Kirkestole; Altertavlen og det øvrige Indvendige samt det flade Kirkeloft bleve malede. Koret har en rundbuet Hvælvning. Det ind under Koret værende Begravelse for Præsten Ole Pinds Familie blev tilkastet. Nogle Aar i Forveien, 1753, havde Rosborg ladet opføre en Familiebegravelse ved Kirkens nordre Side med Indgang fra Kirken gennem en Sprinkeldør, hvor Kirkens nordre Indgangsdør havde været. Denne Begravelse blev, da Intet var henlagt til dens Vedligeholdelse, af Kirkeeieren Ritmester Halling i Aaret 1837 udryddet og Kisterne med Ligene nedsatte i en Kule i det nordøstre Hjørne af Kirkegaarden. Begravelsen blev ikke nedbrudt, men staaer nu tom og ubenyttet. I de Ældste danske Arkiv-

registraturer II. S. 109 findes anført: »Udi ledicken udi forn^e kiste — paa Dronningborg — fandtis en liden afflang esche tegnet med †, derudi fandtis atschillige gamle breffue paa kirkejord til Saall kirke.« Dateret 9de Febr. 1558. Der hører endnu et Engskifte paa Skibelunds Mark ved Gudena, kaldet Kirkeeng, til Sal Kirke, hvoraf der aarlig svares en ubetydelig Afgift. Af »Ett pergmets sognewintne att Brørup med sin rette tilliggelsze, Grønebeckbye, thett boell undtaget Alling closter haffuer af Sale kirke — haffuer liggitt till Alling closter y rolig haffdt. Datum 1493,« sees, at i Grønbæk har et Boel hørt til Sal Kirke, men er forlængst gaæet tabt.

I Kirkens Gulv er en Ligsteen lagt »over ærlig Mand Niels Mikkelsen, som boede paa Ormstrup, og døde den 23 Jan. 1622, med sin kjære Hustru Dorethe Ibsdatter, som døde d. 10 Juli 1658 std. Det kan neppe betvivles, at denne Niels Mikkelsen har været den Kongl. Lehnsmands Foged paa Ormstrup, og i Korets Gulv er en stor Ligsteen af hvidgraa Marmor over Krigsraad Rosborgs første Frues Moder, Anne Elisabeth Niim fra Hinnerup Brogaard. Efter Indskriften var hun født den 11te October 1716, og var først gift med Krigsraad Jakob Adler og efter dennes Død med Cancelliraad Niels Hansen, kun i 8 Maaneder. Hun døde hos sin Datter paa Friisholt den 13 Mai 1758. Derefter læses en yderst rosende Indskrift, samt et Vers af lignende Indhold¹⁾.

Som Fodtrin i Kordøren var lagt en lang, smal Ligsteen med et Kors. Forfatteren heraf blev i Aaret 1836 opmærksom paa, at Stenens Indskrift var Runer, og anmodede Kirkens Eier, Ritmester Halling paa Friisholt, om at lade Stenen optage og sætte paa et passende Sted, hvortil han var meget villig. Stenen er af almindelig Granit, 45 Tom. lang og 18 — 16½ Tom. bred. Den øverste Deel har et Kors med en

¹⁾ Der er fortalt, at hun kort før sin Død paa Friisholt var ivrig beskæftiget med at sy Messehagler til begge Kirker og Alterklæde til Sal Kirke af en mørkrød Silkefløiels Klædning med rigt Selvbroderi, hvilke Messehagler og Alterklæde endnu var til for nogle Aar siden. Denne Fløielsklædning var i sin Tid af Kong Frederik den Fjerde skjænket til Dronning Anne Sophie — blev af Kronprindsen, senere Chr. VI., kaldt hendes Høredragt — Klædningen blev efter Dronningens Død 1743 af Grev Friis kjøbt paa Auction og foræret Anne Elisabeth Niim.

forlænget Stav nedad Midten, og paa begge Sider af denne findes Indskriften med ophøiede Runer med Stave af lidt over 3 " Høide. Denne Skrift er ved mangeaarigt Slid desværre meget udslidt og utydelig; men ved at Stenen blev indsat i Kirkegaardsmuren og derved fik god Belysning, er en Deel af Indskriften ret kjendelig, især sidste Stavelse af Navnet kan tydelig læses som vald, og Navnet Huas ret tydelig, da det heldigviis falder paa et haardt Sted i Stenen. Foroven sees to Fugle afbildede og forneden to Ryttere tilhest mod hinanden, og Stenen er omgivet af en ligesom flettet Kant. At Indskriften er fra den christelige Tid og dens Indhold blandet med Latin, er ikke vanskeligt at see. Denne Steen, hvis Ornamenter har en paafaldende Lighed med Munke- ligstenene paa Veierslev Kirkegaard og den gamle Munke- ligsteen i Skorup, maa efter al Sandsynlighed være fra det 14de Aarhundrede og udhuggen af Klostermunke fra Tvillum eller Veierslev. Stenen er nu ført fra Sal, maaskee til Museumsbygningen i Aarhus. Den anden Runeligsteen ved Sal Kirke findes indmuret i den vestre Side af det ved Kirken opførte Begravelseskapel. Den er af mindre Størrelse og har som sædvanlig et Kors med forlænget Stav og ved Hoved- enden Navnet Ingarth med fordybede Runer. Naar man veed, at Væbneren Svend Bondes Enke Inger 1357 overdrager til Hr. Laurits Hvas sit Gods i Gullev, ligger det temmelig nær at antage, at Svend Bondes Enke — maaskee en Slægtning — er død paa Ormstrup, og at Hr. Laurits Hvas har ladet denne Steen lægge paa hendes Grav paa Sal Kirkegaard, og at den derfra er taget og af Rosborg anvendt som Bygningsmateriale, som i Fortiden ikke var noget sjældent. Svend Bonde levede i Erik Menveds Tid og var Medunderskriver 1307, da Kong Erik forlenede sin Broder Christoffer med Halland (Hvitfeldt S. 90 Kvart). Han levede endnu 1355; men 1357 kaldes Fru Inger hans Efterlevørske. Runestenen er ligesom den forrige af Forfatteren opdaget 1839.

Gullev Kirke ligger paa en jevn Flade paa Kanten af Skraaningen sydvest i Byen paa et bekvemt Sted for Beboerne af Nøddelund, temmelig høit (200 Fod o. H.). Den synes at være ældre end Kirken i Sal, idet dens Bygningsform er noget simple og Sökkelen blot en Skraakant. Kirken er opført i

Rundbuestiil af tilhuggen Granit, uden Taarn, men med Kor-runding mod Øst. Høikirkens Længde er 26 Alen, Dybden 14 Al., fra Sokkelen til Taget 8 Alen. Lavkirkens Længde er 9 Al. 5 Tom., Dybde 10 Al. 12 Tom.; den nordre Dør og Vinduerne paa Nordsiden ere tilmurede. Overliggeren over den søndre Dør har Afbildninger, der forestille Christus paa Korset med en Dyrskikkelse paa hver sin Side; Dyret tilhøre bortgaaende med tilbagevendt Hoved og det tilvenstre siddende ligeledes med Hovedet tilbagevendt mod Krucifixet; det hele omgivet af noget Løvværk. Nu er Billedet næsten skjult af Vaabenhusets Loft. Paa Kirkens ældre Dør, der nu er erstattet af en ny, stod Aarstallet som et Monogram udskaaet; men om det skal angive 1329 eller 1392 er noget uvist. Kirkebygningen er sandsynligviis opført i Slutningen af det 12te eller i første Halvdeel af det 13de Aarhundrede og altsaa ikke samtidig med den forøvrigt af brede Egeplanker og med Jern stærkt beslaaede Dør, der maaskee efter det første Aarstal er bekostet af Svend Bonde eller den ældre Ridder Hr. Laurits Hvas. Saavel Høikirken som Koret har fladt Bjælkeloft. Ved Kirkesynet 1720 var Kirkens Tilstand ringe; men 1736 var den langt uslere: Prædikestolen var sammen-slaaet af umalede Fjælstumper, hvilende paa en raadden Ud-lægger fra Kirkemuren, saa Præsten idelig stod Fare for at styrte ned. Bag Mandsstolene vare nogle Rafter som Rygstød, men Fruentimmerstolene havde kun en smal Fjæl som Sæde og ingen Rygstød, saa gamle Koner, skrives der, kunde let ved at falde i Søvn styrte bagover paa de bagved siddende. Som Gulv i Stolene var kun løse Kampesteen og Muursteens-tumper, saa Kvinderne førte et Knippe Halm med ind i Stolene at sætte deres Fødder i. Taget var saa utæt, at man intetsteds kunde sidde tør i Regn- og Sneveir. Krigsraad Hans Thansen Rosborg lod endelig, efter sin anden Hustru, Anne Vasards, Overtalelse, foretage en Hovedreparation i Aaret 1769, ligesom der 6 Aar i Forveien var skeet ved Kir-ken i Sal. Gullev Kirke blev da ogsaa forsynet med et lidet Spir, hvori Klokkeren hænger; forhen hang den i noget Træ-værk paa Kirkegaarden. Hele det indvendige i Kirken blev forfærdiget af nyt, Altertavlen og Prædikestolen af en Billed-hugger, hvis Navn staaer udskaaet indvendig i Prædikestolen saaledes: »Mathias Uldrichsen Sartz Bilet Huger Anno 1769.«

Saa vel denne Altertavle som Prædikestol og det øvrige ny Træarbeide blev den Gang ret smukt malet af en Maler Balthasar fra Hald ved Viborg, Altertavlen med den Korsfæstede i det midterste Felt og Moses og Johannes den Døber i Sidefelterne, og paa Prædikestolen de fire Evangelister, alt ligesom i Sal Kirke. I Aaret 1880 er det Hele atter malet, og har nu Midtfeltet paa Altertavlen Christus, som velsigner Brødet og Kalken, ret godt malet, og paa Prædikestolen er i Felterne malet Loven og dens Tavler, samt Tro, Haab og Kjærlighed ret smukt. Paa Døbefonten, der er af Granit, ere ophævede Afbildninger af Dyreskikkelser vendte mod hinanden med fælles Hoved og med lange Haler. Døbefadet er af sædvanligt hollandsk Arbeide. Midtpartiet forestiller Marie Bebudelse, og rundt omkring læses 5 Gange med de i den seneste Middelalder brugelige Munkebogstaver »Maria virgo casta a-v-e«, ligesom paa flere Døbefade af samme Slags (see Ant. Annaler 3 B. S. 161). Paa et gammelt, meget smukt forarbejdet Alterbæger af Sølv indvendig forgyldt er følgende Indskrift indgraveret: »1599 Lod Las Jensen Let gjøre denne Kalck til Gullev Kirke med sin Hustru Elle Jensdatter.«

Denne Las Jensen Leth var Ridefoged i Dronningborg Lehn og Herredsfoged i Houlbjerg Herred og boede paa Ensløvgaard i Velle Sogn, død 1600. Saa vidt vides var hans Hustru Elle Jensdatter født i Bøgeskov og har paa Grund heraf givet Bægeret til Gullev Kirke forinden sin Død.

I Kirkens Gulv findes to Ligstene over Kirkeværgen Christen Christensen, født i Danstrup, boede og døde i Bøgeskov 16 . . , og over dennes Søn, ogsaa Kirkevæрге, Christen Christensen af Bøgeskov vestre Gaard. Hans Dødsaar er, ligesom Faderens, ikke udført.

Til Gullev Kirke var i ældre Tid skjænket et Stykke Skov, beliggende imellem Byerne Tind og Boritø i Gjærning Sogn, kaldet Tislund, som endnu kaldes Kirkeskoven og var ansat til 7 Sviins Olden, ligesom ogsaa et Stykke Græsningsjord paa Tinds Mark hørte til Kirken. En lille Gaard i Gullev, liggende lige østen for Kirken, kaldet Korporalstedet, og som 1735 beboedes af Jens Thomasens Enke, hørte ogsaa til Kirken og skyldte aarlig 1 Ørte Rug, 1 Ørte Byg og 1 Ørte Havre samt Eng og Arbeidspenge 1 Rdr. 1 Mk. 14 Sk. I Løbet af de følgende Aar faldt Skov og Jordstykket ved

Tind til Grevskabet og Gaarden i Gullev til Friisholt, saa alt dette Gods forlængst er tabt for Kirken.

Naar der i Kong Christian den Tredies Brev af 1553, hvoraf haves en Afskrift i Sal Præstegaards Kaldsbog, nævnes en »Præstegaard i Gullev«, maa herved vel forstaaes den der-værende Annexgaard, tæt norden for Kirken, hvoraf det fremdeles forundes Præsten i Sal at nyde Indkomsterne ligesom forhen.

Sognepræster til Sal og Gullev efter Reformationen (til Dels efter Wiberg).

1. *Thomas Nielsen*, kaldet 1527, død 1549. 2. *Jens Poulsen*, kaldet 1549, død 1584. 3. *Poul Jensen*, formodentlig Formandens Søn, kaldet 1584, død 1602. 4. *Knud Andersen Schomstrup*, kaldet 1602, død 1615. 5. *Morten Lauritzen Schive*, kaldet 1615, død 1629. 6. *Morten Nielsen Givskud*, kaldet 1629, død 1646. 7. *Søren Mortensen Skjelskjør*, kaldet 1646, Stud. fra Skjelskjør 1630, død 1666.

8. *Oluf Jensen Pind*, var en Tid Hjælpepræst hos Formanden, ordin. den 29 Juni 1666, Søn af Præsten Jens Olesen Pind i Hobro, maaskee Student fra Aarhus, blev Provst 1684, Præst i 40 Aar, fratraadte Embedet 1706, død den 26 Febr. 1708. Han var 1ste Gang gift med Formandens Datter, Maren Sørensdatter, død 20 December 1691; med hende havde han 5 Sønner og 4 Døttre. 2den Gang g. d. 14 Juni 1692 m. Else Rasmusd. Mosegaard, Kammerpige paa Friisholt, død 26 Mai 1698; var Moder til 2 Sønner og 2 Døttre. 3die Gang g. m. Elisabeth Hansd. Harding, Datter af Raadmd., Postmester og Kjøbmand Hans Bendixen i Aarhus, havde i dette Ægteskab 2 Sønner og 1 Datter. Oluf Pind var en efter den Tid meget velhavende Mand, som kan skjønnes af, at han ved sin Død efterlod sig 162 Lod forarbejdet Sølvs, vurderet til 81 Rd. Han efterlod sig 27 Bøger, vurderet til 12 Rd. 1 Mk. 7 Sk.

9. *Jørgen Olufsen Pind*, en Søn af Formanden, født omtr. 1677, Stud. fra Aarhus 94, kaldet 11 Januar 1706, ord. 8 Octob. 1707, gift 28 Nov. 1708 m. Kirstine Jacobsdatter Graae, havde 2 Sønner, hvoraf Jacob Jørgensen Graae blev Præst i Grundfør. Jørgen Pind døde d. 1 April 1712.

10. *Henrik Jensen Schov*, født i Viborg Stift 1684, Stud. fra Aalborg 1707, Cand. 16 Aug. 1709, n., gift 15 Juli 1713 m. Formandens Enke, død 1742, havde 2 Sønner og 3 Døttre. En af Sønnenne, Jens Henr. Schov, blev Præst i Kippinge, en dygtig Præst og en god Physicus. Henrik Schov døde d. 11 Octob. 1729. Han havde i sine sidste Aar Tvistighed med sin Hustru. Han var fattig, og ved hans Død var hans Bo fallit. Han havde dog 46 Bøger, ved Skiftet vurderede til 20 Rd. 5 Mk. 13 Sk.

11. *Frands Knudsen Blichfeldt*, født i Grenaa 1697, Faderen Knud Henrik Frands. B., Byfoged. Stud. fra Grenaa 1715, Cand. 18 Jan. 1718, h., kaldet 18 Nov. 1729, ord. 16 Decemb. s. A., g. 12 Mai 1730 med Mette Christensd. Vinding, en Datter af Præsten Chr. Vinding i Haasum, død i Lille Ring 1751, uden Børn. Blichfeldt døde 23 Febr. 1737. Han stiftede et Legat paa 300 Rdr. til Skolers Oprettelse i Sal og Gullev, 200 Rdr. til hans Begravelses Vedligeholdelse i Gullev Kirke¹⁾, foruden andre betydelige Legater til Enker, Kirker og Skoler (see Hoffm. Fund. II. B. S. 429). Han var en velbegavet, dygtig og hæderlig Mand, og hans Minde bevares endnu i Menigheden med Taknemmelighed.

12. *Ole P. Kleve*, født i Kjøbenhavn 1708 (Broder til den lærde Genealog Clevenfeldt). Stud. 1730, Cand. 18 Juni 1734, n., Kapell. p. pers. for Karise 23 April 1736, kaldet til Sal 19 Marts 1737, g. m. Helene Palene Rosborg af Friisholt, og havde idetmindste 1 Søn og 1 Datter. Han forflyttedes som 1ste Kapellan ved Frue Kirke i Aarhus den 6te October 1741 og blev Magister 1744. Han blev som afsindig entl. 1749 og døde paa Bornholm, men naar vides ikke.

13. *Mag. Christen Jegind*, født ved Lemvig — maaskee paa Jegindø — 1704, Stud. fra Viborg 1726, Cand. 29 April 1737, l., Magister 1742, gift i Kjøbenhavn den 20 Juli 1744 m. Sara Catrine Pedersd. Horrebov, en Datter af Professor Dr. med. Peder Horrebov og Hustru Anne Margrethe Ros-sing. Blev kaldet til Præst f. Sal og Gullev d. 8 Decemb.

¹⁾ Denne Begravelse blev af Rosborg ved Reparationen 1769 nedbrudt og Blichfeldts jordiske Levninger redsænkede i Jorden. Rosborgs Støv vederfores 1837 en endnu være Skjæbne.

1741, ord. 16 Febr. 42, forflyttedes til Faxe den 5 October 1753. Han døde den 30 Mai 1760.

14. *Henrik Bøtcher*, født i Ribe 1721, hvor hans Fader, Morten Lauritsen B., var Skolelærer. Stud. fra Ribe 1740, Cand. 12 Octob. 1744, h., kaldet 29 Octob. 1753, inds. 13 Jan. 54, Herredsprovst, g. m. Ingeborg Sophie Ham, født c. 1714, død 27 April 1789, havde 1 Datter. Han døde 20 Octob. 1784. Gav 200 Rdr. til Skolerne.

15. *Jens Høst Birch*, født i Hagsholm den 1 Nov. 1748, Stud. pr. 1764, Cand. 9 Marts 1768, h., kaldet til Sal og Gullev den 11 Januar 1785, gift 16 Juni 1783 m. Mette Dorthea Evens af Besser-Onsberg, f. i Aversi 1755, d. 8 Decbr. 1832, havde 2 Sønner og 1 Datter. Han forflyttedes til Hammel den 20 April 1792 og derfra til Vitten, H. H., d. 7 Marts 1797, hvor han døde den 23 Nov. 1832.

16. *Claus Svitzer*, født i Asnæs d. 17 Sept. 1763, Søn af Justitsr. Erik Clausen S. til Gislingegaard. Stud. fra Odense 1784, Cand. 9 April 1788, n., kaldet til Sal-Gullev d. 16 Mai 1792, ord. 12 Sept. s. A., gift 1796 m. Edel Helene Margrethe Dyhr af Tustrup, f. 2 Mai 62, død 10 Juni 1840. 2 Sønner og 2 Døttre. Han døde den 1ste Februar 1837.

17. *Clemens Chr. Fogh Paludan*, født i Korsør den 2 Marts 1803, Stud. fra Nyborg 1822, Cand. 12 Aug. 1833, n., først Kap. p. p. i Gjern, den 3 Octob. 1834, ord. 11 Decbr. s. A., siden i Gylling, kaldet til Sal d. 22 April 1837, g. m. Lovise Thura af Gjern d. 1 Mai 1838, f. 8 Octob. 1793, ingen Børn. Han forflyttedes d. 16 Sept. 1860 til Nørre Næraa i Fyen; naar og hvor han døde vides ikke

18. *Salomon Ochsner*, født i Helsingør d. 4 Febr. 1815, Stud. fra Helsingør 1834, Cand. d. 22 April 1841, h., g. den 5 Mai 1852 m. Julie Emilie Dorthea Wøldike af Store Heddinge, f. 22 Marts 1819, uden Børn. Først Cathec. i Assens den 4 Marts 1853, ord. 13 April s. A., kaldet til Sognepræst for Sal og Gullev d. 8 Decemb. 1860.

Sognedegne til Sal og Gullev.

Den første os bekendte Sognedegn var *Mikkel Kjeldsen*. Han nævnes som Vurderingsmand ved et Skifte i Dødsboet efter Hr. Provst O. Pinds Hustru Maren Sørensd., der afholdtes

i Sal Præstegaard den 20 Jan. 1692. Han var ligeledes Vurderingsmand ved Registr. i Dødsboet efter Provst Pinds 2den Hustru Else Rasmd. Mosgaard, d. 28 Juni 1698. Han maa være død omtrent ved samme Tid eller lidt før Provst Pind, da han ikke nævnes ved Skiftet efter denne, der afholdtes d. 27 Febr. 1708.

Peder Busk nævnes dernæst som Sogndegn til Sal og Gullev Menigheder, idet der d. 1 Juni 1721 holdtes Skifte efter hans afdøde Hustru Anne Margr. Pedersd., som efterlod sig en Datter Mette Pedersd., 4 Aar gl. Denne Degn boede i et Gadehuus i Sal By, som han havde i Fæste og hvoraf han svarede Afgift til Godseieren. Et Aarstid efter hans Hustrues Død flyttede Peder Busk, eller som han med en meget daarlig Haandskrift skrev sig P. Busch, fra Sal til Ørum, Viskum og Veirum i Sønderlyng Herred.

Ole Pind, en Søn af Præsten Jørgen Pind, blev derefter ansat til at bestyre Degneembedet, skjøndt han kun var 15 Aar gammel. Han opholdt sig og nød Kosten hos sin Stedfader Præsten Henrik Schov, indtil han i Pintsen 1727 fyldte sit 18de Aar, imod at Præsten hævdede Indkomsten af Degnekaldet, ligesom denne Stedfader ogsaa fordrerede Erstatning for Stedsønnens Befordring til Embedet. Da Præsten Henrik Schov levede i Uenighed med Ole Pinds Moder Kirstine Graae, flyttede han til Gullev og boede der indtil Faderens Død i Efteraaret 1729. Hvor Ole Pind siden blev af, vides ikke.

Niels Hornberg blev 1730 eller 31 kaldet til Sogndegn og boede tilleie i Friisholt Birks Thinghuus, der laae i et Hjørne af Friisholt Have. Men da Degnens Kone efter nogle Aars Forløb fik Lyst til at lægge sig nogle Høns til, opstod der Uenighed imellem hende og Godseierens Kone Mad^{me} Rosborg, hvorover Degnen foretog sig i Aaret 1737 at bygge sig en egen Bolig paa et Stykke Gadejord i søndre Side i Sal By og indrettede i denne sin Bolig, rimeligviis efter Præsten Blichfeldts Tilskyndelse, en Skolestue for heri at holde Skole for Sognets Børn, da der ingensinde forhen havde været Skole eller Skoleunderviisning enten i Sal eller Gullev. Da hverken Skolestue eller noget Skolehold kunde være Godseieren Hr. Rosborg til Behag eller vinde hans Bifald, lod han en lille Hytte opføre til Enden af Degnens Bolig

for at betage ham videre Byggeplads. Misfornøiet herover og for at komme bort fra den stridige Godseier og hans næsten ligesaa stridige Svigersøn Hr. Ole Kleve flyttede Hornberg et Par Aar efter til Vindum, hvor han atter skal have opført en ny Degnebolig med Skole. Denne Niels Hornberg var en meget begavet og i flere Henseender virksom, dygtig og hæderlig Mand, og hans sjelden smukke Haandskrift, der endnu haves saavel i Kirkebøger som i gamle Thingbøger, bærer Vidne om hans Dygtighed ogsaa i denne Retning.

Clemen Pind, vistnok en yngre Broder til Jørgen Pind, bestyrede derefter Embedet som Sogndegn for Menighederne og beboede en Leilighed hos Præsten Hr. Ole Kleve i Sal Præstegaard.

Simon Hosendal blev derefter i Aaret 1740 af Biskoppen beskikket til Degneembedet uden Godseierens Hans Rosborgs Indvilgelse, som derover blev meget forternt og søgte paa adskillige Maader at gjøre Degnen kjed af Embedet, som ogsaa lykkedes, idet Hosendal strax efter drog den Vei, han var kommen (see Jydske Saml. 8 B. S. 101).

August Vimmelmann blev nu af Biskoppen kaldet til Sogndegn. Hvor han kom fra, vides ikke. Han var en rask, livlig og dygtig Mand til sin Gjerning, saa Rosborg maaskee ikke har fundet sig beføiet til ogsaa at faae ham fjernet. Herved maa ogsaa bemærkes, at Rosborg formedelst Alderen svækkedes og ikke længere virkede med den Kraft som forhen og ikke har vovet at angribe hverken den dygtige Præst Mag. Jegind eller den begavede Degn og saaledes lod dem begge i Ro, saalænge han var paa Friisholt. Maaskee Vimmelmann ogsaa har været noget forsigtig i sin Færd af Frygt for den gamle Krakiler Rosborg; thi saasart denne var borte, fik Degnen meget Bryderi og Uvenskab med Birke-dommeren Søren M. Møller i Skibelund, hvorover han snart maatte fraflytte Degneembedet i Sal. Hvor hen han flyttede, er ikke bekjendt.

Den ny Eier af Friisholt, Hans Thansen Rosborg, der havde faaet Titel af Krigsraad og saaledes var berettiget til at kalde Degn, beskikkede omtrent 1752 *Hans Mikkelsen* til Sogndegn og Skolelærer i Sal. Han var en Søn af Huusmand Mikkel Sørensen i Gullev og født der 1719. Han var en særdeles velbegavet og agtet Mand og virkede med Flid i

sit Embede, indtil han ved den grasserende Blodsot 1779 den 28 September afgik ved Døden tilligemed to af hans Sønner.

Hans ældste Søn *Niels Hansen*, der havde tillagt sig Navnet *Stæhr*, blev i det efterfølgende Aar 1780 af den ny Eier Kammerraad N. Førslev til Friisholt kaldet til Sogne- degne-Embedet for Sal og Gullev og Skolelærer i Sal. *Niels Hansen Stæhr* havde i sin Ungdom været bestemt til Bogen og blev af Faderen sat i Viborg Latinskoie, hvor han var nogle Aar, men blev formedelst sine svage Aandsevner igjen tagen ud af Skolen og anbragt til anden Virksomhed og arbeidede nogle Aar som Dugmager indtil Faderens Død. Som Skolemester var han ringe begavet og næsten uskikket, derimod besad han Dygtighed i sine Forretninger som Degn, idet han var en god Sanger. Han var yderst overtroisk og forstod at indbilde sine Sognefolk og andre, at han i Viborg og Kjøbenhavn havde gaaet i den sorte Skole og der studeret den sorte Kunst og kunde mane, vise igjen og helbrede forhexede Mennesker og Dyr. Ogsaa gav han sig af med at helbrede Beskadigelser og andre Sygdomme ved naturlige Midler, og han var derfor kommen i stort Ry og blev søgt i flere Sygdomstilfælde. Ved dette og ved sin venlige Omgang forstod han at vinde sine Sognefolks Agtelse og Ærbødighed. Han døde den 21 December 1813 i en Alder af 59 Aar. Hans Enke overlevede ham i 37 Aar og døde 1850, 95 Aar gammel.

Søren Thaanum, forhen Skolelærer i Løvskal, blev 1814 af Ritmester Halling til Friisholt kaldet som Sogne- degn og beskikket med den Forpligtelse at underkaste sig de Forandringer, der fremtidig maatte skee med Skolevæsenets Omordning. I Aaret 1816 blev Gullev oprettet til et Kirkesangerembede, og saaledes ophørte Embedet som Sogne- degn.

Mærkelige Mænd, fødte i Sal og Gullev.

Søren Mikkelsen, en Søn af Huusmand Mikkil Sørensen i Gullev, født 1716, havde lært Snedkerhaandværket, men lod sig ikke tilfredsstille med at forfærdige almindeligt Snedkerarbejde ligesom andre af hans Lige; han lagde sig efter og øvede sig saaledes i Tegning og Udskæring i Træ, saa han heri opnaaede stor Dygtighed og Færdighed. Den grove,

stive og barokke Stil, som var saa fremherskende i sidste Halvdeel af det 17de og noget ind i forrige Aarhundrede, tiltalte ikke den unge begavede Søren Mikkelsen; der maatte anvendes smukkere og blødere Former. Ethvert Stykke af hans Arbeider, hans Billedskæring og Arabesker vidnede stedse ved deres Skjønhed og Reenhed om dyb Tænksomhed og en stor Flid, saa de i ingen Henseende stod tilbage for Nutidens bedre Frembringelser i dette Fag. Det var især Lænestole og andre Stole, han gav en saa hensigtsmæssig og skjøn antik Form og forskønnede end mere ved smukt tegnede ophævede Blomsterslyngninger og Løvværk. Han forfærdigede en Mængde Bøsseskæfter, smukt dannede og udsirede med Løvværk, og til dette Arbeide blev han søgt baade i Egnen og i mange Miles Omkreds. I Begyndelsen af dette Aarhundrede var hans Arbeide endnu at forefinde paa adskillige Steder, især hos hans eneste Datter paa Gaarden Vinkelholm; om der nogetsteds er Levninger af hans Arbeide tilbage, vides ikke. Derimod vides med Vished, at der i Gullev Kirke findes to Arbeider af ham. Det ene er Lydhimlen med den derunder svævende Due ovenover Prædikestolen, det andet to Tilføininger til Siderne af Altertavlen for at forøge dens Brede. Disse Tilføininger fremstille Engle omslyngede af og tittende gennem Løvværk. Min Moder var tilstede og saae disse Arbeider bleve udførte af ham. 2 Aar derefter, 1771, endtes hans Dage ved en ulykkelig Hændelse, ved at føres over Gudenaas paa et Knubskib — en udhulet Træstamme —, der kæntrade ved Landsætningen, hvorved Søren Mikkelsen, hans Datter, en ung Pige og Færgemanden druknede.

Jens Christensen, almindelig kaldet »Smed Jens«, blev født i Gullev Smedehuus i Aaret 1761; Faderen Christen Steffensen var Bysmed og levede i meget fattige Kaar. Medens Jens i sin Ungdom arbejdede i Hjemmet hos Faderen, begyndte han paa egen Haand at øve sig i Uhrmageriet ved at lave simple Stueuhre, de saakaldte Viseværker, som dengang begyndte at komme i Brug hos den fattige Bondestand. Hans Duelighed blev snart bekjendt, og dette havde til Følge, at Godseieren, Kammerraad Ferslev paa Friisholt, bestilte et Gaarduhr hos ham, som han leverede i Aaret 1790. Da der i et af de følgende Aar blev udstedt en Indbydelse til For-

færdigelse af et nyt Taarnuhr til Budolfi Kirke i Aalborg, blev han af Kammerraad Ferslev, der da var udnævnt til Amtmand i Thisted Amt, opfordret til at give Møde ved den i denne Anledning berammede Licitation. Jens Christensen, der nu var ansat som Bysmed i Sal, undslog sig længe, idet han ikke turde vove sig til saa stort et Foretagende, og gav først sit Minde, da Amtmanden sendte ham et Kautionsbeviis. Med dette i Lommen kom han til Licitationen, hvor de Tilstedeværende med Forundring saae paa den simple Bonde- mand, der gjorde det laveste Bud. Da han fik Arbeidet tilslaaet, vakte det ikke liden Opsigt, da denne Smed »fra Landet« paa Opfordring kunde fremlægge fyldestgørende Kaution. Det store Taarnuhr, som efter Konditionerne skulde forfærdiges med Messing Hjulværk, blev færdigt fra hans Haand, saavidt erindres i Sommeren 1798. Ved Afleveringen prøvedes Uhret af flere Uhrmagere, om Staaldelene havde den fornødne Hærdning; men denne befandtes saa udmærket, at den haardeste Fiil sløvedes ved at stryges over Drevene. Uhret, som viser paa Taarnets 3 Sider, stod dengang sin Prøve og gjør, saa vidt vides, sin Tjeneste endnu.

Af Amtmanden modtog han senere Bestilling paa et 8 Dages Stueuhr, der skulde foræres til en fornem Herre i Kjøbenhavn. Her beundredes dette Uhr saavel for det smukt udførte Arbeide, som for dets kunstmæssige Indretning. Foruden den almindelige Tidsdeling viste det paa en snild Maade Datum, Maanedskifte o. desl. Han blev nu for sin Kunstflid hædret med Landhuusholdningsselskabets anden Sølvmedaille.

I Aaret 1801 flyttede han fra Sal til sin Fødeby Gullev, hvor han modtog i Fæste sin Svigerfaders Gaard, som han faa Aar efter kjøbte og beboede til sin Død.

Det næste større Arbeide, han leverede, var et Taarnuhr til St. Mortens Kirke i Randers, som, saavidt mindes, blev færdigt og opstillet 1804. Nu indløb Bestillinger fra flere større jydsk Kjøbstæder paa Taarnuhre hos ham. Et Taarnuhr til Domkirken i Aarhus blev opsat 1806 og viser, ligesom Uhret i Aalborg, paa Taarnets 3 Sider. Desuden forfærdigede han en Deel mindre Taarnuhre, bl. A. til Raadhuset i Randers, Kirken i Hørning ved Randers, til Herregaarden Visborggaard, Raadhuset i Skanderborg o. fl. St. At opgive Antallet paa de mangfoldige, gode, solide Stueuhre, der udgik

fra hans Værksted, lader sig ikke gjøre, saa lidt som tilnærmelsesviis at nævne de mange andre Metalarbeider, han i sit lange Liv fra tidlig Morgenstund til sildig Aften med travl Virksomhed foretog sig.

Hans Ven og Velynder, den for sin nidkjære Virken for Frugtrædyrkning og Træplantning bekendte Konsistorialraad Ridder Bjerregaard i Hjermind, foranledigede, at han, men desværre for seent, paa Landhuusholdningsselskabets Foranstaltning foretog en Reise til Kjøbenhavn i Aaret 1828. Ved de idelige og mangeaarige Anstrængelser var hans Syn blevet saa svækket, at han under sin utrættelige Virken maatte tage Følelsen til Hjælp. Paa sine gamle Dage hædredes han atter, 1827, med Landhuusholdningsselskabets første Sølvmedaille. Han døde 71 Aar gammel i Aaret 1832.

Christen Ibsen Christensen var især den, der nød godt af ovennævnte Jens Christensens Underviisning og Veiledning. Han blev født paa Gaarden Annebjerggaard i Gullev Sogn i Februar 1794, hvilken Gaard han arvede efter sin Fader og eiede og beboede indtil sin Død. Da hans Bedstefader havde været Snedker, var der lidt Værktøi tilbage paa Gaarden efter ham. Med dette begyndte denne Dattersøn i sin tidligste Ungdom sin Virksomhed som Tømrer og Bygningssnedker og vedblev uafbrudt dermed indtil Aaret 1820. Da der indtil den Tid intetsteds havde været bosiddende Glarmestre paa Landet, men det nødvendige Glarmesterarbeide udførtes af de omreisende, saakaldte Kjeltringer — Axelsønnerne —, begyndte Christen Ibsen, efter Tilskyndelse og med Hjælp af fornødent Værktøi af Jens Christensen — Smed Jens — at forfærdige Vinduer, saaledes som da brugeligt var, med Ruderne indfattede i Bly, og var han saaledes den første bosiddende Glarmester paa Landet i Jylland, eller om man vil Vinduesfabrikant, idet han lavede Vinduerne i fuldfærdig Stand til Brug. Han vandt herved en saa stor Søgning, at hans Arbeide blev udbredt over flere Miles Omkreds, især i Vesteregnet heelt til Holstebro. Endogsaa til Kjøbstæderne forfærdigede han en Mængde Vinduer. Han var maaskee den første i Jylland, om ikke i hele Danmark, der erholdt Haandværksbevilling, idet han paa eengang fik Bevilling baade som Tømrer og Glarmester to Dage efter at Forordning herom

var udkommen. Han forfærdigede mange smukke rundbuede Kirkevinduer. Da han var Glarmester paa de Staten tilhørende Herregaarde i Jylland, forfærdigede han ogsaa de i Traps Beskrivelse omtalte »høie Vinduer« til Astrup Kirke, hørende under Villestrup imellem Hobro og Aalborg. Om sider, da enhver Snedker lærte og gav sig af med at lave Vinduer, paatog han sig, ogsaa efter Jens Smeds Raad og Veiledning, at forfærdige Blæsebølge til Smedene, og det i en saa stor Udstrækning, at han i flere Aar af sin sidste Levetid forsynede en betydelig Deel af Smedene dermed saavel paa Landet som i Kjøbstæderne, heelt fra Thy og Mors til Horsens og fra Østkysten ved Grenaa til Vesterhav. Skjøndt han eiede og besad en større Landeiendom, deeltog han aldrig i Gaardens Arbeide, men drev ved Svendes og Drenges Hjælp sin Haandværksgjerning lige indtil sin høie Alderdom. Han døde 9 November 1879, henved 86 Aar gl.

Rasmus Jensen, en Søn af Smed Jens Berthelsen i Sal, er født der i Febr. 1814. Han var først nogen Tid i Uhrmagerlære hos Jens Christensen i Gullev og siden, for at lære Behandlingen af Lommeuhre, hos en Uhrmager paa Frisenborg. Siden arbeidede han hjemme hos Faderen og drev i en Række af Aar Uhrmagerkunsten i Forening med at forfærdige fortrinligt Kleinsmedarbeide. Ved efter en Sygdom at blive saa brystsvag, at han ikke kunde taale at sidde i en forover bøiet Stilling, paatog han sig at forfærdige Brokbaand, Bandager og Maskiner til Værkbrudne, Lamme og til Helbredelse af andre Legemsfeil, og ved en duelig Læges Bistand og Underviisning tillige med egen Granskning erhvervede han sig en Kyndighed og dyb Indsigt i Faget som Bandagist og forskaffede mange lidende Mennesker Hjælp og Førlighed. Han opnaaede ved sin Tænksomhed og Flid i dette Fag en saadan Dygtighed og Færdighed, at hans Arbeide fuldkommen kunde maale sig med de fortrinligste Bandagisters her i Landet. Da hans 4 Sønner voxede til og kunde deeltage i Arbeidet, dreves Uhrmageriet samtidig med Forfærdigelsen af Bandager og kunstige Lemmer, og Arbeidet blev fordeelt, saa det gik mere fabrikmæssig. Der forarbejdedes nu en stor Deel Stueuhre af alle Slags, og Bandagistarbeidet søgtes i en viid Omkreds i Jylland, heelt til Vesterhavet. Stueuhrene,

der udgik fra dette Værksted, stod i Skjønhed og Varighed langt over de bornholmske, idet Hjulværket i disse ikke har den fornødne Hærdning. Han var Opfinder af en Maskine til at afrunde Spidserne paa Takkerne i Uhrhjulene, hvorved Arbeidet blev meget lettet og mere nøiagtigt. Ligeledes opfandt han en meget snildt indrettet Boremaskine at træde med Foden, samt en Brødkærekniv af en fortrinlig Konstruktion foruden andet mere. For hans Kunstflid blev han i Mai 1867 benaadet med Dannebrogsmændenes Hæderstegn, hvilket Enhver tilstod at være velfortjent. Han døde den 21 August 1880. Hans ældste Søn Jens Møller Rasmussen, som i flere Aar arbejdede hos Faderen som Mestersvend, fortsætter med Held Bandagistforretningen, hvorimod de 3 andre Sønner drive Uhrmagerprofessionen paa forskellige Steder i Jylland og i Amerika.
